

Núm. 844

DESEMBRE 2002

4 €

MUNTANYA

Les famílies tenen molts valors

descobrir jugar compartir

ajudar dialogar créixer

El 2000 la Generalitat va concedir 26.856 ajuts a famílies amb fills petits i 35.051 el 2001. Enguany se'n concediran 110.000, perquè s'han ampliat els criteris d'adjudicació. El 2003 la Generalitat no tindrà en compte els ingressos per unitat familiar com a requisit per acollir-se a aquests ajuts. D'aquesta manera, totes les famílies amb infants de fins a 3 anys o de fins a 6 -si són famílies nombroses- els podran rebre, sigui quin sigui el seu nivell de renda.

La família, el millor equip de la teva vida

012 **atenció
ciutadana**
Cost de la trucada: 0,55€/3 min

Molt per fer
Molt per viure →

 **Generalitat
de Catalunya**
www.gencat.net

Redacció, administració i publicitat:
Paradís, 10 pral. E-08002 Barcelona,
tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08,
adreça electrònica: cec@cec-centre.org
web: www.cec-centre.org

Director: Josep Nuet i Badia,
adreça electrònica: nuet@arrakis.es

Secretari: Joaquim Bordons

Consell de redacció: Francesc Beato,
Joaquim Bordons, Francesc X. Gregori,
Josep M. Panareda, Miquel Rafa,
Josep M. Sala

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Dissenyador i maquetador:

Josep Nuet i Badia

Publicitat: Adolf Garcia, Exclusives
Publicitàries, tel. i fax. 93-237 95 01;
adreça electrònica: adolfgar@jazzfree.com

Fotomecànica: Sorrosal, SA.

Impressió: IMGESA, Alarcón, 138.
08930 Sant Adrià de Besòs

Dipòsit legal: B. 545 - 1958

ISSN: 0212 - 2111

Preu d'aquest exemplar: 4 euros (IVA
inclòs)

Preu de la subscripció anual: 22 euros
(IVA inclòs) (sis exemplars).

A l'estranger: 32 euros

Comanda de números endarrerits a la
redacció de la revista.

La revista MUNTANYA és membre de

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

Els articles publicats a MUNTANYA
expressen l'opinió dels seus autors.
La revista MUNTANYA, editada pel
Centre Excursionista de Catalunya és
publica sense cap finalitat lucrativa.
El copyright dels articles, tant de la part
literària com de les il·lustracions, és
 propietat dels autors respectius. Per
tant, és absolutament prohibit la
reproducció total o parcial, per
qualsevol sistema, dels articles de la
revista MUNTANYA sense permís escrit
dels propietaris del copyright.

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'utilitat pública

Any CXXVI, Vol. 106, Núm. 844, desembre 2002

Portada: El grèvol fructificat, un símbol nadalenc.

Foto: Josep Nuet i Badia

Editorial 222

El 75è aniversari de l'excursionisme català,
per Francesc Beato i Vicens 223

Moments estel·lars de la història de la muntanya (1),
per Agustí Jolis i Felisart 227

El tour de Birós (Coserans, Occitània) (1),
per Joan Puras i Rexach 230

Les autocromes. Els inicis de la fotografia en color (i 2),
per Ramon Barnadas 241

Falgueres arborescents, uns arbres estranys
i desconeguts per a nosaltres,
per Enric Ventura i Lecha 246

Pic d'Escobes, paret W, corredor dels Elfics,
per Pako Sánchez 249

Circuit pel Montsant, des de Margalef,
pel grau de l'Englora i el tossal Pelat (Priorat),
per Antoni Cabré i Puig 251

Mal de muntanya i *Ginkgo biloba*,
per Rafael Battestini 254

Vies d'escalada,
a cura d'Armand Ballart 256

Notícies, llibres & mapes 258

Normes de publicació de MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus
treballs a la revista MUNTANYA han de
tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits
correctament en català, en suport magnètic
(disquet) amb indicació del programa i versió
o en el seu defecte a màquina. Se'n presentarà
una còpia en paper a doble espai en fulls de
mida DIN A4, deixant uns marges d'un parell
de centímetres.

Els articles, d'un màxim de sis fulls, negociables,
aniran encapçalats pel títol que l'autor proposa i
portaran a continuació el nom dels autors.
No portaran notes a peu de pàgina.

Els peus de les il·lustracions i el nom de
l'autor aniran escrits en un full a part,

precedits d'un número que es repetirà a
la fotografia o dibuix corresponent.

Per a facilitar la correcció dels originals,
no utilitzeu el subratllat en els textos
que vulgueu publicar. Tampoc no utilit-
zeu codificacions ni lletres diferents en
els arxius informàtics.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser
dibuixats correctament amb tinta xinesa
sobre paper blanc, també els podeu aportar
en format digital (disquet), preferiblement
fets en Corel Draw o Illustrator.

Les fotografies, en nombre de sis a dotze
per article, en diapositives, còpies de
paper color o blanc i negre brillant, cal
que siguin ben exposades i amb bona de-
finició, que tinguin contrast, però que
no siguin excessivament fosques.

La força del voluntariat

Anys endarrere la paraula «voluntariat» no existia, però, en canvi, sí que estava plenament vigent el concepte, com ho ha estat sempre. De fet, la força de l'associacionisme a Catalunya no s'explica sense l'aportació, tan important, de les persones, homes i dones, joves i grans, que han dedicat hores i hores de la seva vida a clubs, institucions i organitzacions de tota mena, sovint prenent-les a la vida en família o al lleure individual.

Permeteu-nos, doncs, que utilitzem aquest substantiu, «voluntariat», per a definir el conjunt de persones que fan rutllar una entitat, a més dels professionals o empleats que també hi són per a completar les necessitats de dedicació.

Al Centre Excursionista de Catalunya hem fet una avaluació del volum d'hores anuals que suposa la dedicació dels voluntaris —que comprenen els vocals de les excursions i de les conferències, projeccions, cursets i activitats de tota mena (recordem que el Centre orga-

nitza una mitjana de seixanta activitats mensuals), els organitzadors i auxiliars de les competicions, els membres de les juntes de les seccions, els membres de les comissions i els membres de la junta directiva— a les tasques de l'entitat.

La xifra és sorprenent per la seva importància: la suma d'hores que els voluntaris donen al Centre, fent un càlcul prudent de dedicació setmanal o periòdica, s'estima en 45.000 hores de dedicació anual.

I si fem una estimació d'eficiència, també en resulten unes xifres motivadores, perquè podem estimar en deu vegades el nombre d'hores d'activitat que genera aquesta dedicació dels voluntaris. Estaríem parlant de 450.000 hores anuals d'activitats (excursions, conferències, projeccions, cursets i activitats de tota mena, competicions, etc.).

La reflexió que es deriva d'aquestes consideracions és òbvia: cal mantenir un gruix de voluntaris suficient perquè les activitats de la casa no minvin mai. Dit d'una altra

manera, hi ha una **relació directa** entre la quantitat i qualitat de les activitats del Centre i la quantitat i qualitat dels voluntaris. Per tant, la presència i la supervivència del Centre com a entitat depèn dels voluntaris.

La necessària i inevitable «regeneració generacional» (valgui l'enrevessada expressió) ens ha de fer pensar.

I també ens ha de fer pensar el fet que el «sistema» de captació de voluntaris que ha anat funcionant històricament —per amistat, per família, per tradició—, potser haurà de ser reforçat per altres sistemes que puguin acostar a la nostra entitat persones que estiguin fora dels cercles d'influència habituals i tradicionals.

Volem dir que el doll potencial de gent interessada pel Centre que estaria disposada a col·laborar-hi pot ser important. Si trobéssim la manera de posar-nos-hi en contacte, segurament reforçaríem les nostres bases de futur. Caldrà pensar-hi seriosament a fi d'obrir noves possibilitats d'integrar persones, valors i futur.

El 75 aniversari de l'escoltisme català

Francesc Beato i Vicens

El 8 de juliol de 1927, Josep M. Batista i Roca pronunciava una conferència en el Centre Excursionista de Catalunya sobre «Les organitzacions per a l'educació de la joventut a l'estranger», que es considera l'inici de l'escoltisme a Catalunya. Setanta-cinc anys més tard d'aquella data, i a la mateixa sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya, l'Hble. Sra. Carme-Laura Gil i Miró, consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, presidí l'acte d'aniversari d'aquest fet en el qual es va retre un homenatge al gran patriota i introductor del moviment escolta al nostre país.

El número del mes d'agost de 1927 del *Butlletí Excursionista de Catalunya*, portaveu del Centre Excursionista de Catalunya, en l'apartat de «Crònica» deixava constàn-

cia que el dia 8 de juliol, Josep M. Batista i Roca, aleshores president de la Secció de Folklore, havia ofert una conferència que titulà: «Les organitzacions per a l'educació de la

joventut a l'estranger», en la qual parlà dels *Sokols* de Txecoslovàquia, dels *Balila* italians i dels *Boy Scouts* anglesos i dels seus procediments per a la formació del caràcter dels joves. La conferència fou il·lustrada amb una projecció.

Aquesta conferència de Batista i Roca que anunciava el *Butlletí* es considera l'inici de l'escoltisme a Catalunya; és per això que ara, quan fa setanta-cinc anys d'aquest fet, no podem deixar passar l'ocasió de recordar-ho i així retre un homenatge al gran patriota i introductor del moviment escolta al nostre país.

El dilluns 8 de juliol de 2002, just quan feia setanta-cinc anys d'aquella memorable conferència i a la mateixa sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya, l'Hble. Sra. Carme-Laura Gil i Miró, consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, presidí l'acte d'aniversari. L'acompanyava el president del Centre Excursionista de Catalunya, Enric Nosàs i Sisquella, la presidenta de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge, Marta Rosàs i Cortada, i el president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, Anton Fontdevila i Martí.

Després d'unes paraules de ben-

La taula presidencial de l'acte commemoratiu del 75è aniversari de l'escoltisme català. D'esquerra a dreta hi veiem: Antoni Fontdevila, president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya; Joan Vidal de Ciurana, vicepresident de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge; Enric Nosàs, president del Centre Excursionista de Catalunya; Carme-Laura Gil, consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya; Marta Rosàs, presidenta de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge; Joan Cervera, que glossà la figura de Josep M. Batista i Roca, i Jordi Quera, que llegí la intervenció de Conrad Blanch, que no hi pogué ser present.

vinguda del president del Centre Excursionista de Catalunya, Josep Sicart llegí una introducció, en la qual es justificava l'acte que s'estava celebrant. Després prengueren la paraula la presidenta de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge, i el president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Jordi Quera llegí la intervenció de Conrad Blanch, que no hi pogué assistir.

Tot seguit Joan Cervera va fer un emotiu parlament, en el qual glossà la figura del gran patriota Josep M. Batista i Roca i, per fi, per cloure els parlaments, la Consellera d'Ensenyament va agrair a tots els excursionistes i escoltes la feina que al llarg dels anys han mantingut a favor del país.

Finalment, el vicepresident de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge, Joan Vidal de Ciurana, va llegir el manifest en el qual es recull el compromís de l'escoltisme i l'excursionisme català, de seguir junts en el camí de servei al país i fomentar els valors cívics i humans, que de sempre han comportat els seus ideals, i convidà les entitats de la societat civil catalana a adherir-s'hi també. Tots els de la taula presidencial, en nom de les entitats i federacions que representaven, signaren el manifest, com també molts assistents a la sala.

La sala d'actes es va omplir, i molts dels assistents van haver de seguir l'acte commemoratiu des de la sala annexa; això demostra l'interès que va despertar entre els excursionistes i escoltes aquest aniversari. El manifest va quedar dipositat a la secretaria del Centre Excursionista de Catalunya, per facilitar que tothom s'hi pugui adherir.

Introducció a l'acte

Hauria estat un gran error que avui, en aquest lloc, no ens haguéssim trobat, escoltes i excursionistes, per fer un acte de reconeixement solemne a l'home, excursionista i escolta que, amb visió de futur i patriotisme, inicià des de l'excursionisme el que seria l'escoltisme català.

Avui i aquí, en aquesta sala d'actes del Centre Excursionista de

Catalunya, commemorem la conferència que hi va fer Josep Maria Batista i Roca aquell 8 de juliol de 1927, fa setanta-cinc anys. Una conferència en què va assenyalar que Catalunya havia d'adaptar el mètode de l'*scouting*, una manera d'educar la joventut basada en els valors que porten al camí de la responsabilitat i l'autoestima, mitjançant la vida a l'aire lliure i a plena natura, com a eina atractiva per a conduir els nois i noies a la formació del caràcter, iniciativa, personalitat, civisme i compromís.

Josep Maria Batista i Roca va fundar els Guies Excursionistes, els Minyons de Muntanya i les Noies Guies, i esdevingué el primer i únic cap escolta nacional, tant durant la República com a l'exili, de la Institució Catalana d'Escoltisme, precedent del que és avui la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge. En l'excursionisme, també va ser un impulsor i va participar en la creació de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, essent membre de junta del Centre Excursionista de Catalunya. I va apostar per la transformació de l'excursionisme, amb les seves branques científiques, culturals i esportives, perquè esdevingués el camí per on l'escoltisme forjaria la personalitat d'una joventut que Catalunya necessitava.

Juntament amb el reconeixement a la seva tasca, avui també és el moment per a l'agraïment i el reconeixement a tots aquells homes i dones que, amb aquest estil de vida, ens han precedit, escoltes i excursionistes de sempre. Totes aquelles persones que han marcat noves fites en la història de l'excursionisme, i que han vist forjat el seu caràcter des de l'escoltisme.

Els qui hem begut d'aquest esperit i hem seguit el seu mètode, ciutadans que estimem el nostre país, estem convençuts que cal seguir mantenint amb fermesa aquest llaç entre l'excursionisme i l'escoltisme, tant perquè ha estat molt positiu per a ambdós moviments com perquè ha de seguir donant més fruits que els que fins ara han estat capaços de generar cadascun d'ells.

Amb aquest acte d'avui, les institucions organitzadores volem fer un acte públic de reconeixement al que fou fundador de l'escoltisme català, renovador de l'excursionisme del nostre país i forjador del caràcter del jovent unint aquests dos mons. I també, per extensió, de reconeixement i agraïment al treball durant setanta-cinc anys d'escoltisme excursionista, d'escoltisme català, d'excursionisme compromès i, en definitiva, setanta-cinc anys de compromís. Volem agrair que sigui la consellera responsable de l'educació del país qui, en representació del president, ens dugui el suport i l'adhesió del Govern. I voldrem acabar l'acte, després dels parlaments, amb la lectura d'un manifest conjunt de futur i de reivindicació dels valors que ens uneixen.

Parlament de la consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, Hble. Sra. Carme-Laura Gil i Miró

Després d'haver escoltat les personalitats que m'han precedit, entenc que jo no sóc qui per a parlar d'un tema tan conegut per vosaltres. El que sí he d'expressar és el meu agraïment al president de la Generalitat, per haver-me atorgat l'honor i la possibilitat de poder participar en aquest acte tan emotiu. I també el meu agraïment a vosaltres, perquè sou aquí, i perquè durant tants anys, tants llargs anys, manteniu l'esperit de les paraules de Batista i Roca.

És ben cert que, com deia Conrad Blanch, ara tot és diferent. Tenim i ens vénen al damunt els vents freds de la mundialització. La societat d'avui, que és tan diferent de la d'ahir, és anomenada pels sociòlegs la societat individualista de masses, perquè en realitat està feta més d'individus que de persones que viuen en comunitat, de gent com nosaltres que gairebé ha perdut el veritable significat del que vol dir comunitat, una propietat que es té en comú. Nosaltres, aquí a Catalunya, tenim una propietat en comú: som una comunitat, te-

La consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, Carme-Laura Gil, que va presidir l'acte i Enric Nosàs, president del Centre, en un moment de la seva intervenció.

nim en comú la nostra nació, la nostra geografia, la nostra llengua, la nostra història.

És, aquesta, una època difícil, apassionant, però no tan dura com han estat els anys passats, que una gran part dels que sou aquí heu viscut. Hi ha un fet que diferencia la nostra època dels segles passats: el concepte de temps i lloc desaparegut amb les noves tecnologies, amb la mundialització. Sembla que no tenim geografia, perquè ja no hi ha distància; sembla que ja no hi ha temps perquè tot és present. Podem patir un risc, un gran risc, la gent d'una nació petita com la nostra que no té estat, que no té veu als llocs internacionals: tenim el risc d'oblidar. És per això que jo sento —us ho dic molt sincerament— una gran seguretat quan em trobo en un acte com el vostre, on es respira el sentiment d'amor a la nació, d'amor a la pàtria, d'amor al país, on no heu abandonat els ideals que teniu ja des de molt joves; on els joves que sou aquí manteniui i teniu vius aquests ideals.

Això, com a ciutadana, com a consellera també, però sobretot com a ciutadana, com a dona catalana, nacionalista, em reconforta enormement; perquè vivim una època en què sovint sembla que no

hi ha passat, en què l'oblit és com la boira que va ocupant el lloc de la memòria col·lectiva. Per aquesta raó és tan important que hi hagi actes com aquest, és tan important que hi hagi persones com vosaltres, joves escoltes, gent gran excursionista, que sap que els valors de la nació encara existeixen, que són aquí, que hi seran sempre, i que el més important és que hi seran sempre.

Recordo quan era petita; fa molts anys, com alguns de vosaltres, vivia a Barcelona. Era una nena com tantes que vivia en una ciutat grisa i trista en què no hi havia colors, un gran silenci, i encara por. Recordo la gent excursionista. Jo no ho era. Les nenes com jo d'un barri modest i d'una família modesta miraven aquell jovent amb una mena d'enveja. I, aleshores, no ho sabies, però t'adones que era gent catalana que parlava la nostra llengua, que coneixia el nostre país, quan gairebé no teníem pàtria o la pàtria només es trobava en la llengua que parlàvem a casa. Hi havia gent, com ara molts de vosaltres, que defensàveu ja la pàtria, que, fent excursionisme, la feieu conèixer i estimar. Avui, en aquest acte, és reconfortant constatar que no s'ha

trencat cap fil, que continuem sent aquest país ben nuat gràcies a gent com vosaltres, a gent jove com els escoltes, a gent jove i més gran, com vosaltres, els excursionistes, que conserveu el país com una gran xarxa feta de nusos, que fa que tots estiguem units per uns lligams flexibles que no es poden trencar. Això us ho devem a vosaltres, que heu sabut conservar la memòria col·lectiva.

Aquest acte és d'amor, respecte i veneració per una persona polifacètica, com ha dit el Sr. Cervera: en Batista i Roca, professor, polític, pedagog, un home que sempre va estar al servei de la pàtria, de la nació, en tots els seus vessants. És un acte de reconeixement i d'agraïment, també un acte de reforçament de la memòria del nostre país i, ben segur, del nostre futur.

Els escoltes tenen uns valors educatius evidents. Tot allò que no fa l'escola, que no pot fer perquè no pot anar més enllà, es fa fora de l'escola amb moviments com els vostres. Quan expliqueu com és el país, s'estima; quan viatgeu pel nostre país amb nois i noies i amb infants, els transmeteu els valors de treballar en equip, de ser tolerants, de respectar el paisatge, d'estimar

Joan Vidal de Ciurana, vicepresident de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge, llegint el manifest «Units i forts» en el qual es recull el compromís de l'escoltisme i l'excursionisme català de treballar junts al servei del país i en el foment dels valors humans.

el país, d'ajudar-se els uns als altres, d'usar sempre la nostra llengua. Valors permanents i universals. Vosaltres, la gent excursionista, fa anys que heu descobert el país, que l'heu fet descobrir als altres. Ho mostra la llarga història d'aquesta casa, aquesta magnífica casa plena de records, plena d'història, plena de futur. Tot això ben segur que el nostre poble potser no us ho agraeix prou, però jo sí que avui us en dono les gràcies en nom del president de la Generalitat de Catalunya, en nom del Govern del qual jo m'honoro de ser membre, i en el meu també, com a dona educadora, us dono les gràcies per tot allò que heu fet pel país i que heu de seguir fent, i també com a ciutadana, per tot allò que ens heu conservat i mantingut en els anys més grisos, més tristos i més silenciosos del passat. Per tot això, Josep M. Batista i Roca, maltractat en un temps de la nostra història, es mereix el nostre agraïment, el nostre respecte i el nostre afecte.

I a totes i tots vosaltres que avui esteu celebrant una efemèride tan exemplar, moltíssimes gràcies per haver-me donat l'oportunitat de compartir-ho.

Moltes gràcies.

Manifest «Units i forts»

Avui, excursionistes i escoltes hem celebrat els setanta-cinc anys d'aquella conferència de Josep Maria Batista i Roca en què proposava camins per a treballar per l'educació de la joventut, propugnant una via per a formar joves compromesos amb la societat, forts de caràcter i amb esperit de servei i d'acció.

Aquella conferència va marcar un nou cicle per a l'excursionisme català, i el naixement de l'escoltisme arrelat al país. Volem, doncs, recordar i homenatjar l'esforç d'aquells homes i dones que han deixat una empremta amb el seu esperit de servei a Catalunya.

Avui no es pot entendre la cultura catalana sense entendre el que ha significat l'empenta de l'excursionisme i els valors formatius de l'escoltisme català. Setanta-cinc anys després del mestratge de Batista i Roca i del camí traçat per moltes altres persones al servei del país, seguim necessitant joves compromesos amb la societat, capaços de destacar pel seu caràcter, despresos, idealistes, respectuosos i amb ganes de defensar els valors originals i in-

novadors d'un país obert al món.

L'excursionisme i l'escoltisme manifestem que hem conviscut setanta-cinc anys i que volem seguir treballant per fomentar en els nostres joves aquests valors i el seu compromís. Som més de seixanta mil excursionistes associats i més de vint mil joves escoltes en actiu, i volem seguir creixent.

Els reptes de principis de segle avui es reformulen. Ens cal seguir obrint-nos a la societat i acollir les persones que, provinents d'arreu, han vingut per formar part del nostre país. Hem de continuar amb el treball de respecte i protecció del medi natural, com hem fet tots aquests anys. Hem de renovar el nostre compromís amb les institucions d'autogovern del nostre país, per reforçar-les i fer-les avançar. I hem de proclamar un cop més que la nostra tasca d'educació en valors mitjançant la natura és avui més vigent que mai.

Per tot això, convidem totes les entitats de la societat civil catalana a adherir-se a aquest manifest, i per a això encetem aquest llibre de signatures amb la consigna formativa que ens ha acompanyat tots aquests anys: «Units i forts»!

Moments estel·lars en la història de la muntanya (1)

Agustí Jolis i Felisart

Una síntesi de les efèmèrides i dels personatges que van tenir un relleu important en la història de la muntanya i de la seva conquesta.

La muntanya

En aquest treball sols recollim els moments més notables que han donat caràcter a l'excursionisme català, que des de 1876, féu una gran suplència cultural, en publicar en català llibres i butlletins d'interès excursionista, en tots els seus aspectes humans i científics.

L'estima per la muntanya a l'estiu i a l'hivern, però, no va ser una suplència, sinó una veritable acció, promoguda per la fascinació del món de la muntanya, en una època en què el romanticisme obria els cors a nous ideals, dins dels rengles excursionistes.

El 26 de novembre de 1876 es fundà a Barcelona l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, arran de l'excursió al turó de Montgat capitanejada per Josep Fiter, on es creà oficialment el grup de fundadors, integrat, a més, per Marçal Ambrós, Romà Arnet, Eudald Canibell, Pau Gibert i Ricard Padrós, com posa de manifest la popular i famosa fotografia del grup.

L'evolució històrica de l'entitat està ben documentada en el llibre *Centre Excursionista de Catalunya, 120 anys d'història*, un brillant document publicat pel Centre el 1996 amb la col·laboració d'un equip de socis: un veritable moment estel·lar.

El 1880, Ramon Arabia, bon coneixedor de la tasca dels clubs alpinistes europeus, fou invitat a la seva reunió a Luz i Gavarnia i, en l'excursió

sió col·lectiva dels socis, coronà el cim del Mont Perdut (3.353 m), el 28 d'agost, el primer cim de tres mil metres de l'excursionisme català.

S'ha obert el moment estel·lar de l'atracció a la muntanya, entre les dues associacions rivals, la Catalanista i la Catalana, és a dir, l'Associació d'Excursions Catalana, sorgida el 1878, però totes dues reunificades finalment el 1891, sota el nom de Centre Excursionista de Catalunya, fent constar explícitament que aquest Centre era el continuador de l'associació creada el 1876.

Davant la muntanya es descobrí el seu encís i la passió per conquerir-la, superant l'ancestral païra que envoltava els cims.

Aleshores ja no es fan expedicions per a esbrinar si eren els blocs de pedra d'una tartera o els fòssils d'un ramat d'ovelles...

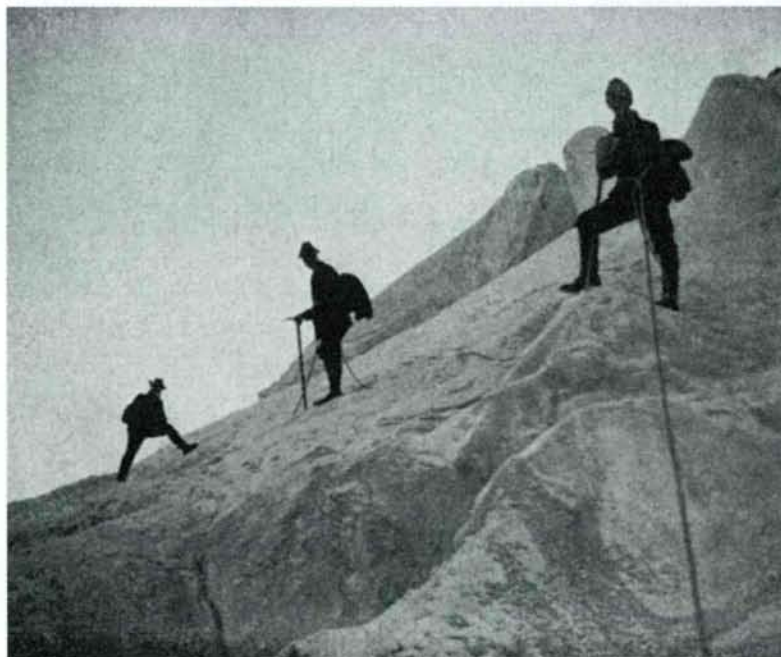
La conquesta del Pirineu

La gran muntanya esdevenia també acollidora, i és precisament la dificultat el que ha donat vitalitat i esperit d'aventura a la pràctica de l'excursionisme muntanyenc, que també ha cercat en cada paret i relleu, les vies d'ascensió a la muntanya cobejada.

El primer soci que coronà el cim de l'Aneto, al Pirineu (3.404 m), va ser Joan A. Tusquets, el 28 d'agost de 1886, mentre que amb esquís ho feren Lluís Estasen, Josep M. Soler i Coll, Carles Feliu i Enric Ribera el 12 d'abril de 1922. Mentrestant, als Alps, coronar el cim del Mont Blanc (4.807 m) fou aconseguit per Agustí Campaña el 1910, fet ben documentat en el *Butlletí del Centre*, volum XX (1910), pàg. 286.

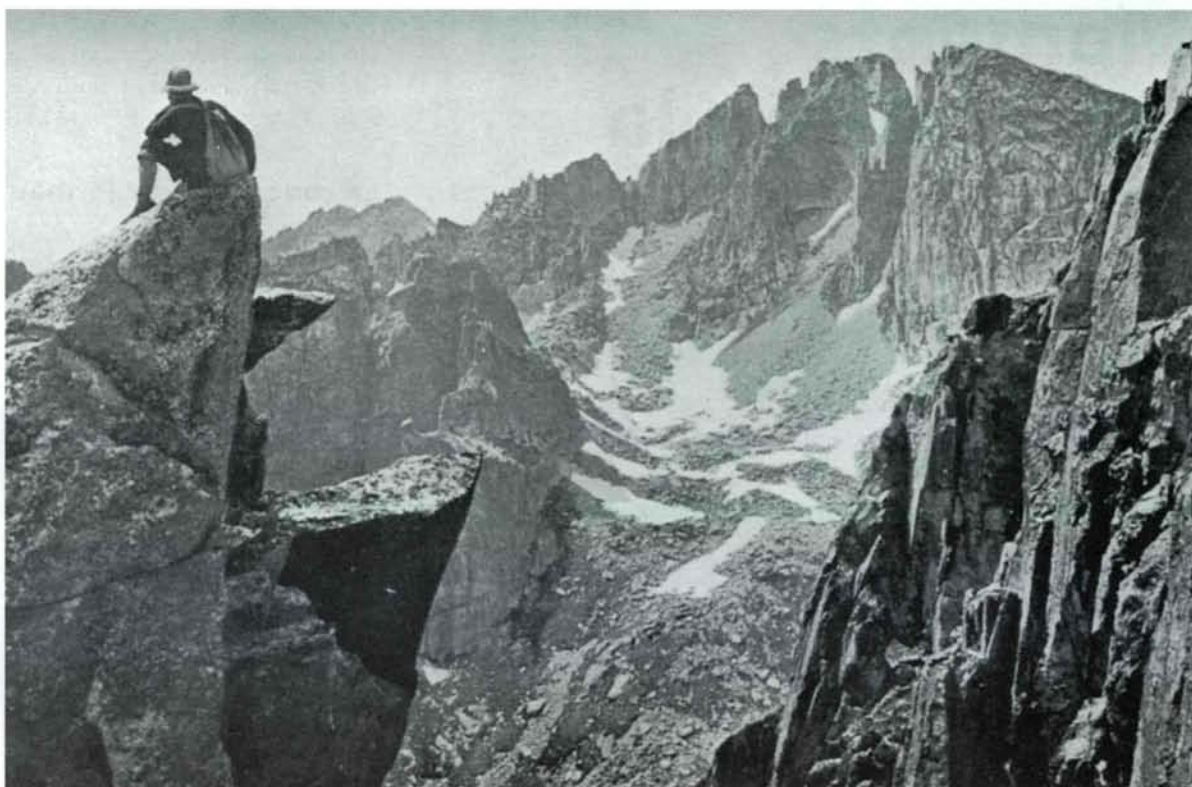
El 25 de juliol de 1909 va ser inaugurat el xalet d'Ulldeter, i el de la Renclusa, el 5 d'agost de 1916, quan ja havia mort el seu promotor i arquitecte, Juli Soler i Santaló (1865-1914).

A l'aresta del Pont de Mahoma de l'Aneto, el 27 de juliol de 1916, moriren fulminats per un llamp José Sayó i el soci alemany Adolf Blass, mentre la cordada de Jaume Oliveras (1877-1957) i l'alemany Kröger, en sortia il·lesa.

Travessant la gelera de Bossons durant la primera ascensió al Mont Blanc d'un soci del Centre, l'any 1910.

L'etapa més fructífera s'obrí el 1918, quan la Secció de Muntanya del Centre inicià els campaments d'alta muntanya. Aquesta fotografia d'Ignasi Canals, on es veuen els pics de Basiero, feta des de la bretxa del Saliente, correspon a les excursions del campament de 1920.

Davant el xalet de la Renclusa, a l'altre costat del torrent, a la paret del cingle, s'adaptà un espai balmat per a construir-hi la capella de la Mare de Déu de les Neus, oratori on el jove mossèn Jaume Oliveres pregà, cada any en aquesta data, per l'ànima dels seus companys, fins que el 1954 s'acomiadà d'aquella capella que havia estat la il·lusió de la seva joventut per a morir tres anys després.

Ja havia arribat també el moment estel·lar de la gran obra de Cèsar August Torras, apòstol de l'excursionisme català, que, a més de l'obra del xalet d'Ulldeter, ens deixà quatre guies sobre la vall de Camprodon i altres cinc, corresponents a la comarca del Berguedà, Olot, la vall de Ribes, el Cardener i la Cerdanya.

Un altre moment estel·lar de la conquesta del Pirineu el podem fixar en la gesta de mossèn Jaume Oliveras amb mossèn Antoni Arenas, el 24 de juliol de 1906, en pujar i baixar de l'Aneto evitant de creuar glaceres, car Oliveras era un ferm i valent grimpaire sobre roca, però no es fiava de la petja sobre la neu.

El descens el feren per la rociosa cresta de Llosars, on encara no havia pujat ningú, fins que J. i R. Brulle, amb G. Castagné, ho feren de pujada el 18 de juliol de 1913.

Després de les escalades als Encantats de Jaume Oliveras i Jaume Abella el 1910, l'etapa més fructífera s'obrí el 1918, quan la Secció de Muntanya del Centre inicià els campaments d'alta muntanya, que aquell any correspongué a Llosars, on Josep M. Soler i Coll, Isidre Puig i Ignasi Canals, pioners del pirineisme entre nosaltres, assoliren, a més de l'Aneto, ja ben conegut, els cims i crestes de l'Espotlla d'Aneto, el Margalida i el Tempesats.

Es vivien uns moments estel·lars, car ja s'havia inaugurat el xalet de la Renclusa. Sorgí una nova generació de pirineïstes, de la qual Lluís Estasen fou el capdavanter juntament amb Albert Oliveras i Folch, que, a més de ser un bon pirineïsta, féu un notable treball cartogràfic, rectificant els mapes oficials amb línies de carenes ben estructurades i, sobretot, deixant ben resolta la situació dels nombrosos estanys i dibuixant la xarxa d'itineraris en els tres fulls sobre la Maladeta, Caldes de Boí i Espot - Sant Nicolau, que el Centre va editar el 1951.

Mentrestant, la cresta de les Salenques hagué d'esperar a ser recorreguda per la ja famosa cordada de Lluís Estasen, Josep Rovira i Jofre Vila, el 15 de setembre de 1927.

La muntanya de Montserrat, florida d'agulles, turons i parets, acollí des de sempre els excursionistes i, a l'època moderna, els escaladors que grimpen per la seva ferma roca de conglomerat. El moment estel·lar més representatiu es portà a terme el 27 d'octubre de 1935, quan el mític Cavall Bernat va ser coronat per Costa, Boix i Balaguer, i a la vegada, al mateix dia, l'agulla de la Mòmia, ho fou pels manresans Espunyes, Serrat, Caselles i Torres, en una memorable jornada.

El Pedraforca

El massís del Pedraforca és una gran muntanya que presenta una esvelta i destacada silueta formada per dos pollegons, separats per la característica Enforcadura.

El primer que va publicar la seva anada al Pedraforca no podia ser altre que Artur Osona, que, rere la seva guia del Montseny, deixà un esplet de guies curtes, gairebé de tot Catalunya.

La paret NE domina la impressionant valleta de Gresolet, amb el petit santuari i hostatgeria de la Mare de Déu de Gresolet, on els seus ermitans donaven acolliment als excursionistes i, en especial, afecte a la colla del «senyor Lluís Estasen».

Aquesta paret del Pollegó Superior impressionà l'Estasen i, després de diversos intents, el dia 30 de juny de 1928, aconseguí escalar la popular via Estasen, amb els seus companys de cordada Jofre Vila, Joan Rovira i Josep Puntas, bons grimpaires. Va ésser un moment estel·lar que brillà sobre el Pedraforca, per on s'han obert unes quaranta vies d'escalada, entre les quals cal destacar la directa des de l'Enforcadura al Pollegó Inferior, oberta el 24 de juliol de 1933 per la cordada d'Andreu Xandri i Albert Casanelles.

Aquest Pollegó ofereix una alta i vertical paret sobre el Prat de Reo, per on, la diada de Sant Joan, el 24 de juny de 1944, Jordi Panyella, del Centre Excursionista de Catalunya, i Jordi Casasayas, del Club Muntanyenc Barcelonès, efectuen la primera escalada per la xemeneia, que titularen via Pany-Haus, renom de Casasayas.

Aquesta escalada fou repetida en una curta variant el 9 de juny de 1946 per Agustí Faus i Maria Antònia Simó, que, en arribar al cim, trobaren una botella amb aigua, dipositada pel grup de Lluís Estasen, Estanislau Pellicer i Agustí Jolis, que pujaren i baixaren per la via normal des de Saldes. Ells visitaren mossèn Gaietà Pedrals, rector del poble i amic dels escaladors i dipositarí d'un llibre registre d'escalades, amb les vivències dels seus anhelers.

Reunits els dos grups a l'hostal de Saldes, tots contents per la bona jornada de muntanya, Lluís Estasen no preveia que havia fet la seva darrera ascensió al Pedraforca. Nat el 1890, va morir el 22 de juny de 1947. Malgrat tot, el seu alè flota per l'aire de moltes muntanyes dels Pirineus i també dels Alps, on féu unes famoses ascensions entre 1922 i 1928.

En les pàgines del *Bulletí del Centre* hi trobem vint articles sobre les seves muntanyes, i en un racó del Pedraforca, a l'acollidora Jaça dels Prats, a 1.640 metres d'altitud, trobem el refugi de la Federació que porta el seu nom, inaugurat el 26 de juny de 1949 i ampliat el 6 de novembre de 1977.

A recer de les parets del refugi, hi veiem l'ombra del paladí que cap-

tivà la joventut, que l'ha tingut com a mestre i educador, obert a l'evolució de la tècnica de l'escalada.

La creació del CADE

El 15 d'abril de 1942 es creà el CADE (Centre Acadèmic d'Escalada) del Centre Excursionista de Catalunya.

Els joves «ja tenen una referència clara, però ara els calen les seves, més atrevides, més directes, però sobretot, les seves».

És un veritable moment estel·lar, la trajectòria del CADE, no sols per la seva gran activitat en primeres vies d'escalada, sinó també per la seva tasca pedagògica en curssets d'escalada socials i en curssets oficials, com el Primer Curs Oficial de la FEM a Barcelona l'any 1944 i successius, en què col·laboraren com a instructors els escaladors més actius del moment.

En els cinquanta anys del CADE (1942-1992), el Centre va publicar un magnífic llibre, ben documentat i il·lustrat, que demostra el seu moment estel·lar perquè recull les realitzacions i les vivències més importants dels seus membres.

Als Pirineus, als Alps, als Andes i arreu del món, els alpinistes catalans, en les seves expedicions, visquen uns moments estel·lars de la història de la conquesta de la muntanya.

El sostre del món

El punt culminant va ésser el 26 d'agost de 1985, quan Òscar Cadiach, Antoni Sors i Carles Vallès assoliren el cim de l'Everest, de 8.848 metres d'altitud; però afegim que no va ser el primer vuit mil, perquè les petjades dels alpinistes catalans es troben als cims del Kanchenjunga, Makalu, Dhaulagiri, Gasherbrum II, Broad Peak (on morí Enric Pujol), Nanga Parbat, Annapurna E (primer vuit mil), Annapurna Central i el Cho Oyu.

Hem fet un aplec d'activitats de muntanya que es poden agrupar dins dels moments estel·lars de la història excursionista i muntanyenca.

No hem d'oblidar que el primer moment estel·lar es produí el 26 de novembre de 1876, en una excursió al turó de Montgat.

El vessant tibetà de l'Everest i les banderes de la «Segona Expedició Caixa de Barcelona a l'Everest».

El tour de la vall de Birós (Coserans, Occitània) (1)

Joan Puras i Rexach

La vall de Birós és una de les valls més recòndites i amagades dels Pirineus. És un veritable cul-de-sac. Està situada a la comarca del Coserans, al nord de la Vall d'Aran, en el departament de l'Arieja fronterer amb la Vall d'Aran, d'on la separen els altius cims del Mont Valièr o el tuc de Maubèrme.

Situació

La vall de Birós és una de les valls més recòndites i amagades que conec als Pirineus. És un veritable cul-de-sac. Està situada al nord de la Vall d'Aran, a sobre mateix, comprimida contra els cims fronterers i tancada per una estretor del riu Lez (eth Les), única via de penetració a la vall, per on discorre una angosta i sinuosa carretera. Administrativament, forma part del departament francès de l'Arieja, en el seu extrem sud-oest, fronterer amb el departament de l'Alta Garona. I fron-

terer també amb la Vall d'Aran, d'on la separen els altius cims del Mont Valièr, el Mall de Bolard, el tuc de Maubèrme i el tuc de Crabèra.

Aquest extrem de l'Arieja l'anomenen Haut Couserans, una comarca amb personalitat pròpia que, alhora, té subdivisions, una de les quals és el país de Castillonais, amb el seu nucli principal de Castillon-en-Couserans. I dins del país Castillonais es troba la petita i tancada vall de Birós. Us explico totes aquestes subdivisions perquè us feu una idea de les dimensions d'aques-

ta amagada vall i de la seva particular situació geogràfica.

Des de Catalunya podem arribar-hi per la Vall d'Aran i passar a França per la N-230 pel Pont de Rei. Seguir per la N-618 fins a Chaum, i allà desviar-nos per la D-618 fins al coll de Portet d'Aspet per una carretera molt enrevessada. Caldrà baixar fins a Castillon-en-Couserans, ja a l'entrada de la vall de Birós. Però hi ha una opció millor, i més ràpida, depenent d'on vinguem. Consisteix a passar per la Cerdanya, i pel coll o túnel de Pimorent fins a Foix per la N-20. A Foix desviar-se per la D-117 fins a Saint-Girons i d'allà per la D-618 fins a Castillon-en-Couserans. Aquesta opció és més còmoda, per una carretera més bona i ens fa guanyar temps.

De Castillon seguim al sud dos quilòmetres per la D-4 fins a Les Bordes. Allà la carretera es bifurca: a l'esquerra la vall de Bethmale, i a la dreta la vall de Birós, que segueix fidelment el riu Les. Un xic més endavant la carretera fa un giravolt tancat i creua a l'altre costat del Les pel pont de Bordes. La vall s'estreny. Uns rètols ens donen la benvinguda a la vall de Birós. Hi penetrem per aquesta porta estreta, perfectament delimitada per l'acostament de les muntanyes que escanyen el riu i la carretera, que és l'única existent. Aquí el paisatge esdevé més rude i salvatge, contrastant amb els relleus més suaus de les valls que hem deixat enrere. Aviat ens adonarem que Birós representa un cas típic de vall pirinenca en cul-de-sac. Està formada per cinc comunes: Antras, Balacet, Bonac-Irazein, Uchentein i la població principal de Sentein (Sentenh) que fa de capital.

Birós marca la línia de partició de les aigües: la Garona, que s'aboca a l'Atlàntic, i el Les, l'Arieja i d'altres que corren cap a la Mediterrània. La vall de Birós és justament al mig i recull ja les primeres aigües mediterrànies. Només per aquesta característica podem dir que és una mica el centre dels Pirineus.

**Torrent de l'Isard.
Passarel·la de Piches (1.105 m).
Desviació a l'ermita de l'Isard.**

L'itinerari

En aquest article vull exposar-vos una volta circular, un veritable «tour de país» que recorre tots els racons d'aquesta vall i els examina des de tots els punts de vista. És una volta força dura, ja que el relleu és molt abrupte i els desnivells són considerables. De seguida us adonareu que es tracta d'una contrada riquíssima en contrastos i plena de sorprenents matisos. Passarem per estanys, cims, collades, refugis, coves, barrancs, mines, boscos... Tot se succeirà amb harmonia i compondrà un recorregut d'allò més variat i apassionant. Amb un cert sentiment de nostàlgia travessarem muntanyes, belles i austeres, que la gent ha marcat fortament amb la seva empremta durant generacions, però sense malmetre'n l'encant ni la bellesa. D'una activitat minera considerable fins a la meitat del segle XX, ja no hi queda res més que instal·lacions abandonades i derruïdes, i marcades cicatrius a les muntanyes que ens evoquen els esforços titànics de la lluita humana per extreure'n el mineral. El nostre itinerari recorrerà aquests indrets i podrem sorprendre'ns per la seva agosarada localització. Tanmateix, podrem també intuir, més que veure, les grans obres hidràuliques, exemplars en el seu temps i que encara avui exploten la força de l'aigua produint una considerable energia exportada ben lluny de la regió.

El nostre tour recorrerà en cinc dures jornades el perímetre de la vall de Birós i podrem contemplar-la des dels cims més alts, així com submergir-nos en la penombra dels seus boscos, gaudir de la pregona estretor dels seus barrancs, i fer nit en les seves rústiques cabanes. Alhora, serà un emocionant viatge a la història i a la lluita de la seva gent per la supervivència.

Cartografia

És absolutament imprescindible que aconseguis la cartografia següent: mapes 1947 OT (*Aspet-Pic de Maubermé*) i 2048 OT (*Aulus-les-Bains*) de la sèrie Top 25 (escala 1:25.000) de l'Institut Geogrà-

phique National de França. Són d'una precisió admirable. M'hi referiré contínuament. També us pot ser útil, per a tenir una visió general, el mapa núm. 6 (*Couserans-Cap d'Aran*) a escala 1:50.000 de Randó éditions, igualment de l'IGN.

Dormir

Aquest circuit presenta cinc etapes força dures i llargues. De les quatre nits, tres dormireu còmodament en refugis guardats i *gîtes d'étape* (convé reservar-hi lloc per a evitar sorpreses) i una la passarem en una cabana molt rústica. És només per a aquesta nit que convé dur el sac de dormir i una estora, que haurem de carregar, però, tota la volta. Per a les altres tres nits no cal el sac, ja que els *gîtes d'étape* disposen de mantes i lliteres. Hi ha la possibilitat d'escurçar el circuit i fer-lo en quatre etapes, evitant així la nit a la cabana i el transport del sac de dormir. Però això suposa amputar-lo i prescindir d'una de les etapes més belles, salvatges i encisadores. Us encoratjo a fer tot el circuit complet en les cinc etapes. A cada etapa us donaré dades sobre el refugi corresponent.

Senyalització

Cal remarcar que tot el tour està marcat amb dues ratlles de pintura de color vermell i groc

(GR de país), llevat del tram que se superposa al GR-10, on s'imposa el vermell i blanc. Però alguns sectors són un xic confusos, bé per l'escassetat de marques o bé pel seu deteriorament (fa molts anys de la seva obertura i no s'han repassat gaire). Per això, amb mal temps o boira pot ser complicat de seguir i la possibilitat de perdre's és elevada. Els mapes abans esmentats esdevindran imprescindibles en cas de dubte. Més endavant us faré les indicacions pertinents dels llocs més confusos.

Dificultat

Tot plegat és un recorregut força exigent, adreçat a excursionistes ben entrenats. No hi ha cap dificultat especial, tret de l'orientació i dels desnivells, que són considerables. Afegint-hi petites sortides d'itinerari, per a completar la visió d'aquest circuit, que ja us explicaré, jo vaig fer en cinc dies 5.365 metres de desnivell.

Pot ser de gran ajuda el frontal, no solament per a la nit que passarem a la cabana solitària, sinó també per a travessar uns quants túnels, algun de força llarg i fosc, per l'antic traçat d'una via per al transport de mineral.

Tractant-se d'un itinerari circular, és clar que es pot fer en tots dos sentits i iniciar-lo en qualsevol punt. Jo he preferit començar

Ermita refugi de l'Isard.
Al fons,
la cubeta
glacial de
l'estany
d'Aranh i el
tuc
de Crabèra
(dreta).

per les etapes de més desnivell i en un punt que m'assegurés un bon lloc on dormir cada nit. Si hagués començat en un punt diferent del que aquí us proposo, m'hauria calgut fer un bivac.

Cal triar bé l'època de l'any. Amb neu la dificultat és molt superior i la possibilitat d'errar l'itinerari, altíssima. És preferible l'estiu o la tardor. Penseu que passareu per altituds superiors a 2.200 metres i, optativament, fins a 2.600 m. I bona part de l'itinerari (la de major altitud) passa per un rigorós vessant nord.

Una última recomanació: informeu-vos de la predicció meteorològica. Les tempestes per aquesta zona són terribles. A cadascun dels poblets de la vall hi ha una oficina de turisme on penges cada dia el butlletí meteorològic actualitzat.

A Sentein (Sentenh) hi ha un càmping municipal que està força bé. A Bonac hi ha un magnífic *gîte d'étape* a peu de carretera. I a Eylie (Eilia), un altre també accessible en cotxe. D'ambdós *gîtes* us donaré les dades més endavant, ja que el nostre *tour* hi fa nit.

Etapla 1: Fréchendeck (800 m) - refugi de l'Estanh d'Aranh (1.965 m)

El lloc ideal per a començar la nostra volta és el llogaret de Fréchendeck, accessible en cotxe i situat molt a prop de la línia del nostre itinerari. Des de Sentein, el poble principal de la vall (botigues de queviures, càmping, informació), seguiu la carretera D-4 vall endins fins a les properes cases de Le Pont. A mà dreta una pista molt estreta s'endinsa per la vall de l'Isard. Fa un quilòmetre i mor davant de les cases de Fréchendeck (800 m). Petit aparcament. Rètols de fusta indicant l'inici del camí que puja a l'estany d'Araing (estanh d'Aranh).

Comencem a caminar pel fons de la vall, pel costat esquerre del cabalós torrent de l'Isard, que baixa impetuós. Hi ha algunes bordes disperses. El camí és ample i molt ben marcat. El bosc és tan

dens que no deixa passar el sol. Frescor i humitat. Aproximadament al cap de vint minuts, un caminet desemboca en el nostre per la dreta. Veiem les primeres marques del nostre *tour* (dues ratlles, una de vermella i una de groga). Hem interceptat la línia del nostre itinerari, que ja no deixarem en cinc dies. Per aquest caminet, que baixa del petit llogaret de Playras, apareixerem el cinquè dia i tancarem el cercle.

Deu minuts més endavant passarem a l'altre costat del torrent per un pont de fusta (920 m). Forta pujada pel magnífic bosc. Al costat mateix del camí trobem la font d'Escudié (1.012 m), lloc ideal per a proveir-nos d'aigua, tot i que també en trobarem més amunt. La pujada és suau però mantinguda. Arribem a la passarel·la de Piches (1.105 m), un altre pont de fusta que travessa el torrent de l'Isard. Aquí se'ns presenten dues opcions. Una és no travessar el pont i seguir pujant pel frondós bosc de Pruech, submergits en la seva espessor, i sense cap visió de l'entorn. L'altra opció consisteix a passar el pont i dirigir-nos cap a la capella de l'Isard. Tots dos camins es retroben més amunt. Recomano aquesta segona opció, que, encara que més llarga, té l'al·licient d'oferir-nos una visió esplèndida de la vall per on hem de pujar.

Així, doncs, travessem la passarel·la de Piches i comencem una forta pujada altre cop per la riba esquerra del torrent de l'Isard. Aviat sortim del bosc i passem per una zona d'arbustos i falgueres, just on la vall gira uns noranta graus. La visió s'eixampla bruscament. Tenim al davant els cims del Mall de Lusés (2.590 m), tuc de Canejan (2.654 m) i tuc de Crabèra (2.629 m), i entre ells s'endevina la cubeta glacial que conté l'enorme estany d'Aranh, cap on ens hem de dirigir. En pocs minuts, i després d'unes fortes llagades, arribem a un replà, on trobem la capella de l'Isard (1.300 metres). Bonica construcció reforçada amb contraforts i molt ben conservada (pelegrinatge cada 5 d'agost). Tancada. A la part del

darrere hi ha una dependència aranjada com a refugi lliure. Gran i en perfecte estat. Vuit places a les lliteres. Taula i seients. Unes bateries proporcionen llum elèctrica que s'apaga automàticament cada deu minuts. Font abundosa al davant mateix de la porta. Lloc idíl·lic.

El camí continua horitzontal a l'oest. Aviat apareix, una mica més elevada, una altra construcció. Deixem el camí per atansar-nos-hi. És el **refugi forestal de l'Isard**. Tancat i també amb una part lliure, però sense comparació amb la de la capella. Aquest d'ara és més petit (dues lliteres) i no té llum. A prop hi ha la font de l'Isard, en unes esplanades verdes i suaus.

En un minut retornem al camí que havíem deixat. Passem el riu per un minúscul pontet de fusta. Suau pujada, i aviat el caminet flanqueja horitzontal per sota el tuc de l'Uslade. Última visió dels cims que envolten l'estany d'Aranh i de la forta pujada que ens espera, abans d'entrar altre cop al bosc i baixar suaument. Creuem el torrent de l'Isard per últim cop, saltant de pedra en pedra per un lloc un xic confús. Sort de les marques a banda i banda del torrent que ens assegurin que traspassem pel lloc correcte. Una breu pujada i desemboquem al camí principal que hem deixat quan hem optat per passar per la passarel·la de Piches. Rètol de fusta a la confluència. El camí millora i es fa més clar. Forta pujada per un terreny herbós, ja fora del bosc, que hem deixat definitivament avall.

Passem per la font d'Ilhau (1.400 m) i aviat arribem a la **cabana d'Ilhau** (1.485 m), situada en uns replans herbosos on pasturen moltes vaques, sota les esveltes agulles rocoses del pic Long. És un refugi lliure, però petit, precari i brut. A baix hi ha dues lliteres poc atractives. Per una escaleta s'accedeix al pis superior, a unes golfes de fusta on es pot dormir en cas de necessitat. Però no val la pena, donada la relativa proximitat del magnífic refugi de l'Estanh d'Aranh, on ens dirigim. Encara

A la pàgina següent, a dalt, el refugi Jacques Husson o de l'Estanh d'Aranh (1.965 m) i l'altiu tuc de Crabèra (2.629 m).

A baix, el darrer tram del tuc de Crabèra (2.629 m) des del port d'Averan (2.176 m). Rètols. Hi passa el GR-10.

queden, però, cinc-cents metres de desnivell de fortíssima pujada, tot i que es fan molt bé. Si mirem enrere i fem un darrer cop d'ull, veurem clarament la capella de l'Isard en els replans de la muntanya del davant.

La pujada és molt forta, però el camí està molt ben traçat. Passem pel caire d'un tallat vertical sobre el torrent que baixa de l'estanh d'Aranh. Unes darreres zigzagues ens situen sota la presa. Trobem el GR-10 que va d'oest a est. L'hem de seguir a la dreta fins al refugi (i també el seguirem en l'etapa de demà i de demà passat). Mentre el nostre *tour* se superposi al GR-10, les marques que predominaran seran les vermelles i blanques del GR.

Passem tota la presa per sota seguint les indicacions (rètol) i aviat serem al nivell de l'aigua. Un magnífic panorama se'ns obre sobtadament: les aigües blaves de l'estany reflecteixen les siluetes dels cims que l'envolten, sobretot del punxegut i atractiu pic de Crabèra (2.629 m), que destaca entre tots. El refugi encara no es veu, queda un xic més elevat. No l'hem de confondre amb l'antiga cabana EDF situada en una petita península rocosa avançada sobre l'aigua de l'estany (no vaig comprovar la seva habitabilitat).

L'estany i el refugi d'Aranh

En cinc minuts arribem a l'esplèndid **refugi de l'Estanh d'Aranh** (1.965 m), que porta el nom de Jacques Husson. Font uns quants metres abans. És un enorme refugi del CAF, de 52 places, lliteres i mantes (no cal dur el sac de dormir). Hi fan menjars i hi ha begudes. Guardat del 15 de juny al 30 de setembre. Hi ha una part oberta la resta de l'any. Telèfon directe: 00-33-5-61.96.73.73.

L'estany d'Aranh era un estany natural la capacitat del qual va ser augmentada considerablement amb la construcció de la presa. Un conducte subterrani hi aporta aigua (d'altres estanyets superiors) i també n'extreu. La construcció d'aquest conducte va representar una empresa molt

audaç i arriscada en el seu temps (any 1935), perquè va fer-se sense buidar prèviament del tot l'estany. Forma part d'una complexa xarxa de galeries i túnels que van constituir un veritable repte d'enginyeria. Aquests túnels subterranis condueixen l'aigua fins a la central elèctrica d'Eylie (Eília), a 1.040 metres de desnivell més avall, dels quals 997 m formen la vertical caiguda final.

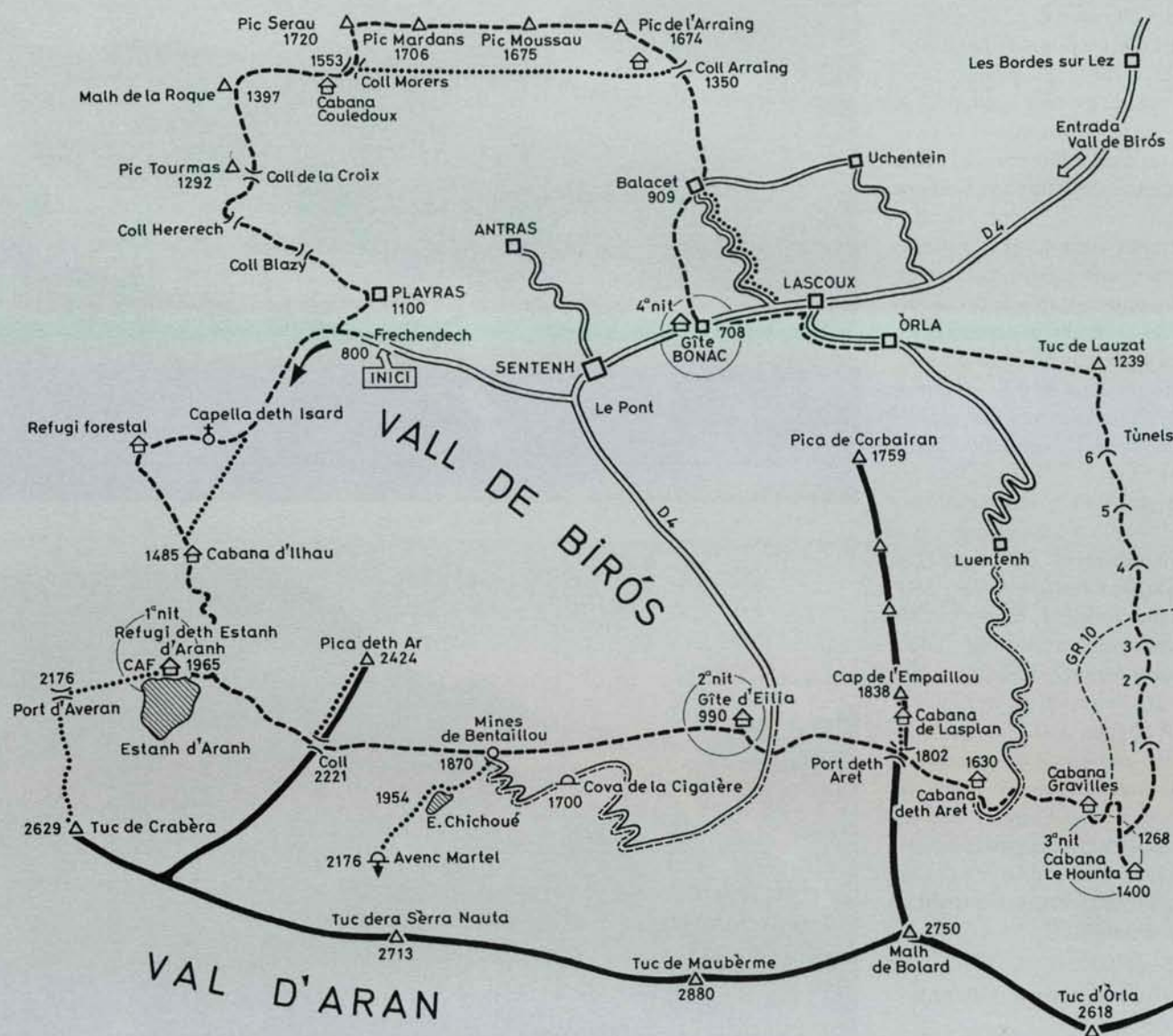
En aquesta primera etapa hauréu fet 1.165 m de desnivell de pujada. Si, després de descansar una mica, encara no n'heu tingut

prou, i si la tarda acompanya, podeu, ara sense pes a l'esquena, fer el tuc de Crabèra.

Un cim opcional: el tuc de Crabèra

És una talaia magnífica que no heu de deixar d'assolir de cap manera. No ho deixeu per a demà al matí perquè l'etapa de demà ja serà prou llarga. I, a més, per la seva orientació, és preferible fer aquest cim amb sol de tarda. Les vostres fotografies agrairan tenir la llum a favor.

El tour de la vall de Birós (Coserans, Occitània)

En dues horetes de res sereu dalt del cim. Ànim! La vista s'ho val. Encara que, vist des del refugi, el cim sembli molt escarpat i difícil, la veritat és que no ho és gens. L'itinerari puja un xic amagat per darrere l'aresta visible des del refugi. L'última pujada és llarga i forta, però es guanya desnivell ràpidament.

Sortiu del refugi en direcció oest seguint les marques del GR-10. De seguida guanyareu altura i aviat deixareu el refugi i l'estany molt avall. A l'altra banda de l'estany s'alça el verticalot pic de l'Har (pica deth Ar) (2.425 m), que de seguida us cridarà l'aten-

ció. El podreu fer en l'etapa de demà. És el complement ideal al panorama del tuc de Crabèra. Per un terreny herbós aviat arribareu al coll d'Auérans (port d'Averan) (2.176 m), que marca la frontera entre l'Arieja i l'Alta Garona. A l'altra banda d'aquest coll, les aigües ja vessen a l'Atlàntic. Rètols de fusta. Dalt del coll abandoneu el GR-10 que baixa cap a la vall de Melles, indret on van alliberar els primers óssos reintroduïts al Pirineu fa pocs anys. Gireu a l'esquerra i comenceu la pujada al tuc de Crabèra per un llom ample i herbós. La vista s'eixampla a banda i banda. Els últims tres-

cents metres de desnivell es fan per una zona descarnada en fortíssimes ziga-zagues. És un tram que es fa pesat, però aviat sereu recompensats.

Respirem alleujats quan arribem a l'ample cim del tuc de Crabèra. Som a 2.629 m. Des del cotxe haureu pujat, tot d'una i sense cap baixada, més de 1.800 metres. No està gens malament. Gaudiu de la meravellosa vista. Si us acosteu a l'extrem nord-est del cim, des d'una prominència rocosa, contemplareu un precipici vertiginós que cau directe a l'estany d'Aranh, ara d'un blau intens. La pica de l'Ar s'alça majestuosa a

OFERTA D'ESQUÍ 2002-2003

E-mail: pedraneu@mx4.redestb.es

Urgell, 95 bis - Tel. 93 453 50 01
08011 Barcelona

CONJUNT ESQUÍ CARVING	CONJUNT ESQUÍ FREE
ESQUÍS FIXACIÓ MUNTATGE	ESQUÍS (tot terreny) FIXACIÓ MUNTATGE
156 €	216 €
CONJUNT ESQUÍ DE MUNTANYA	
ESQUÍS · FIXACIÓ · MUNTATGE	
274,99 €	

PEDRA NEU o CAMPAMÀ

LLOGUEM: ESQUIS DE MUNTANYA - ARVA - PELLs DE FOCA
RAQUETES • GRAMPONS • PIOLETS • BASTONS
MUNTATGE D'ESQUÍS I FIXACIONS • REPARACIÓ: TREKINS • BOTES • GATS
Tenim cura del manteniment d'esquís i fixacions

Oficina de guies - UIAGM

El Centre ofereix als seus socis la possibilitat de realitzar ascensions de tot tipus acompanyats per un guia d'alta muntanya. Ara podeu viure aquella escalada o travessa que sempre us ha atret, sense preocupar-vos de res i amb la tranquil·litat de saber-vos en bones mans.

PROGRAMA DE SORTIDES GUIADES PER A L'ANY 2002

12 i 13 de gener. Escalada en cascades de gel al Pirineu català o aragonès.
1-3 de febrer. Esquí fora de pista sobre glaceres: la Vallée Blanche i l'Argentièrre.
26 de març - 1 d'abril. Travessia amb esquís Chamonix-Zermatt.
28 de març - 1 d'abril. Travessia amb esquís Arolla-Zermatt.
12 de maig. Baptisme d'escalada a Montserrat.
20-24 d'agost. Mont Rosa: punta Gnifetti
25-29 d'agost. Cerví (estiu, 5 dies)

8 dies a la tardor. Mali, tresc i escalada per l'Alt Gourma.
12 dies a les vacances de Nadal. Argentina, travessia del Gel Continental patagònic.

Per a més informació:

Àrea d'atenció al soci, cada dimarts de 7 a 9 del vespre o parlant amb Joan Jover, telèfon 93 347 02 69

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA - Club Alpí Català

Paradís, 10 pral. - E-08002 Barcelona - Tel. 93 315 23 11, fax 93 315 14 08

Adreça electrònica: cec@cec-centre.org/oficina-guies - Web: www.cec-centre.org

**El Vostre Especialista en:
Esquí i muntanya**

Qui Coneix Bé Aconsella Bé

1876
1996

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
120 ANYS D'HISTÒRIA

Si ja el teniu,
el podeu regalar.
Si no...
us el podeu regalar.

El podeu adquirir a la recepció
del Centre Excursionista de Catalunya.
Els socis del Centre gaudeixen
d'un preu especial.

l'altra banda, com una rèplica d'on som ara. A la nostra esquena s'aprecia perfectament el massís de la Maladeta amb la lluentor de la seva glacera. Al sud i als nostres peus, molt ensotada, es veu perfectament la vall de Liat, ja dins de la Vall d'Aran.

El tuc de Canejan i el mall de Lusés, de propina

Abans de baixar, i malgrat el cansament, el vostre instint muntanyenc encara imaginarà una suggestiva travessa: es tracta de continuar per la cresta cap a l'est (en direcció al Maubèrme, que sobresurt altiu) i, després de fer el proper tuc de Canejan (2.654 m) i el mall de Lusés (2.590 m), baixar pel llarg llom que els uneix a la pica de l'Ar fins a un coll del qual podem baixar fàcilment al refugi. Seria una fantàstica volta circular a l'estany d'Aranh a tota cresta! No sembla pas gens difícil (s'hi intueix un caminet), encara que, possiblement, haurem de fer servir les mans en algun tram rocallós. És, però, força llarg i en-

tretingut. Si us hi veieu amb forces i no se us ha fet tard, podeu aventurar-vos-hi. Jo ho vaig deixar per a un altre dia. Havia encarregat el sopar al refugi i no volia fer tard!

El descens, preneu-vos-el amb calma. Són 661 metres de baixada directa fins al refugi i no és qüestió de triturar-se els genolls el primer dia. Penseu que encara us queda molt desnivell per fer els propers dies.

Desnivell de l'etapa: +1.165 metres fins al refugi de l'Estanh d'Aranh.

Opcional: tuc de Crabèra +661 metres, -661 metres.

Després d'una esgotadora jornada no hi ha res com un bon sopar. Encara que sigui al voltant d'una enorme taula plena de desconeguts, amb qui us heu d'entendre per repartir-vos les racions d'una plata comuna, a vegades un xic minsa. Mentre sopeu, a fora s'ha fet fosc. Si la lluna es reflecteix sobre l'aigua quieta de l'estany, formant una infinitat de

màgics puntets platejats, podreu anar a dormir satisfets completament.

Etapa 2: Refugi de l'Estanh d'Aranh (1.965 m) - gîte d'étape d'Eylie (990 m)

Aquesta etapa es caracteritza per la forta i llarga baixada que heu de fer fins al gîte d'étape d'Eylie (Eília), al fons de la vall de Les. Només al principi de tot heu de fer una curta pujada. A més, tota l'estona heu de seguir les marques del GR-10. No us podeu perdre. Es presta, doncs, a fer petites incursions fora de l'itinerari, que completaran i enriqueiran la visió i el coneixement d'aquesta contrada. Us les aniré suggerint a mesura que ens hi anem acostant.

Sortiu del refugi i aneu cap a la presa. El camí va per sota, a ran del mur, però podeu passar perfectament per damunt de la presa, encara que està prohibit. No hi ha cap perill, i el panorama és més bonic perquè teniu l'aigua a tocar i la vista pot gaudir de la gran

Pujant al tuc de Crabèra: visió de l'estany d'Aranh, del refugi (1.965 m) i de l'altiva pica de l'Ar (2.425 m).

extensió blava retinguda. A l'altre costat trobareu l'antiga cabana de l'Estanh d'Aranh amb les marques del GR pintades a la cantonada. Cabana vella i atrotinada. Ni pensaments de fer-hi nit, tenint el bon refugi a cinc minuts. Iniciu una forta pujada per un terreny herbós en direcció est, cap a un coll molt clar a l'aresta que baixa de la pica de l'Ar, i perfectament visible des del refugi. Heu de pujar un desnivell de 271 metres tot fent fortes llaçades per un camí costerut. Anireu enganxats al pendent amb els ulls posats al mínuscul senderó que serpenteja per entre la gespa. Però abans que us canseu ja sereu al coll, sense nom, conegut com a **coll de 2.221 m**. La visió s'eixampla per les dues bandes. Podeu recuperar l'alè. Aquest serà el punt més alt de l'itinerari «mínim» (ja superat amb escreix si ahir a la tarda vau ascendir al tuc de Crabèra).

Al mateix coll hi ha unes construccions de ferro abandonades. Són l'emplaçament d'un antic telefèric que servia per a passar mineral d'una banda a l'altra del coll. Avui només hi resta l'esquelet de ferro i una multitud de cables i peces rovellades. Compte a no caure en el sot que hi ha al mig o a no clavar-vos cap punxa rovellada! Aquí mateix hi ha uns rètols de fusta indicadors.

La pica de l'Ar, una ascensió opcional

Ara teniu la primera oportunitat del dia de fer un «fora itinerari» molt interessant. Es tracta de pujar, naturalment, a la **pica de l'Ar** (2.425 m), que és a tocar. Només us en separen 204 metres de desnivell. És aquell cim punxegut que ahir admiràveu des del tuc de Crabèra. Ara el teniu ben a prop. Només si hi ha boira serà prudent renunciar-hi. Si no, és imperdonable passar de llarg sense fer-lo. Un caminet s'hi enfila suaument per l'aresta herbosa, molt més plàcida del que semblava des del refugi o des del tuc de Crabèra. La vista des del cim és esplèndida i val molt la pena.

Ja molt amunt, una prominèn-

cia rocosa en forma d'agulla dona l'ambient agrest que necessiteu per a la millor foto, amb l'estany d'Aranh i el refugi allà baix. El tuc de Crabèra torna a presentar el seu millor aspecte. Gaudiu de l'esplèndida vista. La pica de l'Ar té la característica d'estar separada de la línia de pics fronterers i per això ens ofereix una vista immillorable sobre tot l'entorn. Destaquen perfectament, al sud-est, seguint la línia fronterera amb la Vall d'Aran, el tuc dera Sèrra Nauta (2.713 m), el tuc de Tartareu (2.639 m) i, sobretot, l'esvelt i inconfusible tuc de Maubèrme (2.880 m). Un xic més enllà, barrant el pas a la vista, s'alça el mall de Bolard (2.750 metres), molt vertical i rocallós, que contrasta amb el vessant sud, des de Montgarri, per on és assequible amb els esquís als peus. Tot aquest llarg tram de cims no es veia des del tuc de Crabèra. Ara podeu admirar les seves majestoses parets nord, de molts metres de desnivell.

Si sou espeleòlegs o en teniu algun coneixement, la vista se us anirà cap al tuc dera Sèrra Nauta, perquè en la seva cara nord hi ha un dels avencs més famosos de la història de la conquesta espeleològica: la *gouffre* Martel. D'aquí dalt estant no es veu perquè el forat és molt petit, però es pot reconèixer perfectament tota la zona on està situat. Serà interessant donar-hi una bona ullada, si teniu intenció d'atansar-vos-hi més tard. El punt de referència més important serà l'estanyet de Chichoué.

La baixada des de la pica de l'Ar fins al coll de 2.221 m es fa molt ràpidament i sense entrebancs. Vigileu si està mullat, perquè hi ha una petita desgripada per un terreny rocós descompost i relliscós. Aviat tornareu a ser al coll, al costat del munt de ferralla rovellada.

Continuem l'etapa

Última ullada a l'estany d'Aranh, que ja no veureu més. Des d'aquí mateix el camí baixa decididament per un tram descar-

nat, de roca negra relliscosa de mal aspecte. Si està mullat pot ser perillós. L'alternativa més segura i recomanable consisteix a pujar una mica a la dreta per l'ampla cresta fins a trobar una baixada més suau i segura per un caminet herbós. Un xic més avall ambdues opcions es retroben. Les marques del GR tornen a aparèixer amb abundància tot seguint els pals d'una línia elèctrica. Baixeu sense cap problema pel pendent herbós. El camí passa per dalt d'unes parets rocoses de 60 metres d'alt que tenen la seva base corcada per múltiples forats i coves artificials. Són antigues mines de blenda i galena, avui abandonades, que ofereixen un aspecte desolador. Des de dalt no les veureu, però sí des de més avall, sobretot si us desvieu del camí per anar a l'avenc Martel.

Tota aquesta zona es mostra remoguda i plena de cràters i de piles de mineral abandonat. És interessant fer-hi un cop d'ull per fer-nos una idea de l'activitat frenètica d'un passat miner no gaire llunyà.

Aneu baixant tranquil·lament. El camí passa pel costat d'un bloc de marbre d'un metre d'alt que recorda la mort de tres agents de la companyia elèctrica de França en una allau el 1960. Els tres noms hi són esculpits. En un radi d'uns vint metres hi ha escampats tres blocs més petits, cadascun amb el nom d'un dels agents. Seguiu avall sense problemes una mica més. De seguida veureu un munt de cases mig derruïdes, que formen un conjunt d'aspecte lleig i desagradable. Són en un replà de l'aresta per on anem baixant, a 1.940 metres, just on finalitza una pista que puja del fons de la vall en enèrgiques ziga-zagues. Són les barraques mineres de l'estació Narbonne.

Una marrada interessant: l'avenc Martel

És aquí, just un xic abans d'arribar a les barraques, que us proposo una sortida d'itinerari molt interessant per als amants de l'espeleologia atrets per la història de la conquesta subterrània. A prop d'aquí hi ha el famós avenc

(gouffre) Martel, un dels llocs emblemàtics de la conquesta espeleològica. És un xic complicat de trobar, perquè és molt petit i està en una diminuta dolina herbosa sense cap punt de referència concret. A mi em va costar dues hores localitzar-lo. Val a dir que no duia cap més informació que la seva constància en el mapa.

Si us hi voleu arribar, aquí teniu les indicacions precises per a trobar-lo a la primera i no anar perduts a la deriva.

Un xic abans d'arribar a les barraques de l'estació minera Narbonne cal desviar-se a la dreta (S). Un rètol de fusta indica l'inici del camí que puja al port de l'Hourquette, entre el pic de Tartareu i el tuc dera Sèrra Nauta (de Serre Haute). És just sota la vertical d'aquest darrer pic que es troba l'avenc, uns sis-cents metres més avall del cim. Aquest camí està pintat amb marques de GR que cal seguir per entre pedruscall de ganga amuntegat. Una lleugera baixada i aviat som al petit estany (presa) de Chichoué (1.900 metres), tot envoltat de verda gespa.

A l'altra banda de l'estany hi ha uns meandres i la vall es divideix en dues. El camí del port de l'Hourquette voreja l'estany per l'esquerra (E) i continua amunt ben indicat per marques de GR. Nosaltres hem de vorejar l'estany per la dreta (W) i, per una valleta evident, ens hem de dirigir a la dreta, sense camí, cap a una cascada molt marcada que es veu perfectament des de l'estany. A mesura que anem pujant, ens estranyarà no veure cap rierol i que tota la gran quantitat d'aigua que salta per la cascada no baixi per la vall. I és que sota la cascada hi ha un enorme tub subterrani que engoleix tota l'aigua i la transporta cap a la central elèctrica d'Eylie, sumant-la a tota la que es recull d'altres indrets d'aquestes forades muntanyes.

Un cop sota la imponent cascada, pujarem molt dreturerament per la nostra esquerra per un caminet molt dolent. Aviat serem dalt de l'espatat d'on cau la cascada, i ens hi trobarem una sorpresa: un canaló fet de ciment ens

barra el pas. És una espècie de tobogan que recull tota l'aigua que surt d'un túnel situat més amunt, a la nostra esquerra, i que la transporta a una velocitat de vertigen per un pendent inclinat fins a precipitar-se al buit per la cascada que vèiem pujant, i en la seva base, un embut la recull i desapareix canalitzada subterràniament. No intenteu saltar a l'altra banda del canaló. Primer, perquè no és necessari. I, sobretot, perquè és perillós. És massa ample i les vores són arrodonides, la qual cosa fa que calgui fer una passa molt llarga i, si fem curt, trepitjarem el caire arrodonit i podem caure d'esquena dins del canal. L'aigua baixa amb molta força, el pendent és pronunciat i no hi ha cap punt on agafar-se. Un guarda forestal, amb qui vaig parlar a la riba de l'estany de Chichoué, ja va advertir-me d'aquest perill. I tenia tota la raó. Així, doncs, quan trobeu el canaló, seguiu-lo amunt tranquil·lament fins a arribar al misteriós túnel d'on surt l'aigua. L'entrada del túnel és plana. Si el nivell de l'aigua fos baix, podríem entrar-hi un tram, tot remullant-nos els peus. Jo no hi vaig penetrar i ignoro si més endins hi ha alguna porta que barri el pas, però és molt probable que sí.

Aquest túnel és el punt de referència clau per a trobar la boca de l'avenc i estalviar-nos inútils

prospeccions per una atractiva zona calcària blanca situada més amunt, que segur que suposareu que és on hi ha l'avenc. Doncs no. No hi ha el que busquem ni cap altre. És el resultat decebedor d'una hora i mitja d'infructuosa recerca perdent el temps!

L'avenc Martel no és en cap zona rocosa. És en una dolina herbosa esquifida, situada uns cinquanta metres en línia recta sobre el túnel. Pugeu damunt del túnel i recte amunt. En un petit replà del terreny el trobareu, a 2.172 m. Hi ha una barra de ferro falcada de banda a banda de l'estreta entrada rocosa del fons. No és gens espectacular, com podríem esperar d'un avenc tan famós, però què hi farem. No necessàriament els indrets històrics han de ser espectaculars. El seu gran interès és a l'interior i, sobretot, en la seva història. Va ser descobert i explorat el 1933 per Norbert Casteret, el qual va arribar a -303 metres. Va ser tot un rècord en el seu temps i proclamat el més profund de França. Topografies posteriors han demostrat que no és tan fondo. Però sí molt perillós per la gran quantitat d'aigua que hi circula. El túnel artificial que hi ha més avall hi connecta per a extreure'n tota l'aigua possible. Ningú no s'hauria molestat a construir tanta infraestructura si la quantitat d'aigua no fos tan abundant i ren-

Des del cim de la pica de l'Ar (2.425 m). Magnífica vista. D'esquerra a dreta: Maubèrme (2.880 m), Tartareu (2.639 m) i tuc dera Sèrra Nauta (2.713 m). A baix l'estany de Chichoué (1.900 m).

Petita dolina amb l'històric avenc Martel (2.172 m). Darrere, la pica de l'Ar (2.425 m).

A la pàgina següent, a dalt, el petit estany de Chichoué (1.900 m). L'avenc Martel queda a sobre i a l'esquerra de la cascada del fons.

A la pàgina següent, a baix, des del GR-10 prop del coll de la Catauère (1.706 m), vista aèria de la cova de la Cigalère (a tocar de la pista a la base de la paret rocosa). A dalt, l'abandonada estació minera Narbonne.

dible. Tot i així, encara moltíssima aigua continua avenc avall i va a parar al riu subterrani de la cova de la Cigalère, situada 482 metres més avall, amb la qual forma una al·lucinant travessia subterrània encara no realitzada mai, però on sí que s'ha comprovat el transvasament d'aigua.

Un cop satisfeta la vostra curiositat, tornareu pel mateix camí a les atrotinades barraques de l'estació minera Narbonne, on retrobareu les marques vermelles i blanques del GR-10.

Les mines de Bentaillou

Si no teniu cap curiositat espeleològica, us podeu estalviar aquesta sortida de l'itinerari i els seus quasi tres-cents metres de desnivell.

Feu un cop d'ull als habitatges miners i podreu imaginar-vos la duresa i la incomoditat de la permanència en aquest indret. Vigileu que no us caigui al damunt qualsevol paret. I, sobretot, no aneu als vàters, penjats en balconada sobre el pendent del terreny: poden caure muntanya avall en qualsevol moment.

D'aquí estant contempleu l'entorn més immediat: tot són forats a les roques, túnels que penetren a la muntanya, piles de mineral abandonat, cicatrius del terreny, ferralla escampada... Sou a les **mines de Bentaillou**, avui abandonades, però que van conèixer un passat esplendorós que va marcar profundament la gent de Birós.

El seu inici es remunta a finals del segle XIX i principis del XX, entre els anys 1895 i 1907, a càrrec

d'una companyia britànica. Se n'extreia plom i zinc en abundància. Diverses adversitats van fer que es tanquessin, fins que una societat minera francesa va tornar a explotar-les el 1913. Però l'ensorrament del mercat mundial de zinc va obligar a tancar-les de nou el 1927. Va ser reoberta el 1943, però deu anys més tard també va caure el preu del plom i van ser tancades altre cop. Dues temptatives fallides els anys seixanta i setanta van obligar al seu abandonament definitiu el 1975.

La mineria, que havia estat l'activitat principal de la vall de Birós durant tant de temps, ha quedat definitivament en l'oblit. Ara, però, totes aquestes restes satisfan la curiositat i activen la imaginació dels excursionistes que passen per aquí.

L'última marrada: la cova de la Cigalère

I des d'aquí mateix, si encara teniu ganes de veure més coses, us proposo una altra sortida d'itinerari (la darrera de la jornada, ho prometo!), que és complementària de la visita a l'avenc Martel que us he explicat abans. Es tracta d'anar a veure l'entrada de la cova de la Cigalère que, com ja he dit, rep l'aigua de l'avenc Martel i moltíssima més, que és conduïda subterràniament (junt amb la captada a l'estany d'Aranh) cap a la central elèctrica d'Eylie, al fons de la vall. Junt amb l'avenc Martel, la Cigalère forma una xarxa hidrogeològica de 482 metres de fondària. Està comprovada la connexió de l'aigua, però encara no hi ha cap equip explorador que hagi aconseguit fer la travessa. Actualment s'hi està treballant, per això està tancat l'accés. I per a evitar que algun desaprensiu s'enduï cap més tros de les fines concrecions que adornaven les primeres galeries, i que han estat saquejades reiteradament.

Trobar l'entrada de la cova és molt fàcil. L'únic problema és que caldrà baixar dos-cents metres de desnivell i després tornar-los a pujar. Això sí, tot el camí es fa per una pista transitable per vehicles

tot terreny. Si no us ve de gust fer aquest esforç afegit, podeu seguir tranquil·lament el *tour*.

Aquesta pista puja des d'Eylie (Eília) fent fortíssimes ziga-zagues i mor justament una mica més avall de les instal·lacions mineres, al costat d'una cabana de pastors en bon estat però tancada, situada a 1.870 m.

Baixeu per la pista, que fa llaçades per entre immenses tarteres de pedruscall llençat avall des de les mines superiors. Una magnífica i impressionant cascada, que restava amagada als nostres ulls fins ara, es precipita des d'una cova penjada en un cingle, donant un aspecte salvatge i misteriós a aquest racó. La pista es torna més planera i s'encara decididament a l'est. Després d'un revolt molt tancat i pocs metres abans de travessar a gual un cabalós torrent, veurem, a l'esquerra, a uns deu metres sobre la pista, l'entrada de la mítica **cova de la Cigalère**, situada a 1.690 m. Com en el cas de l'avenc Martel, l'entrada no val gran cosa. Està brutíssima de fang barrejat amb excrements de bestiar, la qual cosa ens empudegarà les botes. Una placa recorda un espeleòleg ofegat i una paret de ciment barra completament el pas. Al mig d'aquest mur artificial hi ha una porteta amb un forat rodó per on surt una bufera violentíssima, senyal d'un corrent d'aire intern molt potent. I aquí s'acaba la visita. Quina decepció! Les claus les té un grup espeleològic local. Però, com en el cas de l'avenc Martel, el més interessant és a dins i en la història de la seva exploració, encara no acabada.

La cova de la Cigalère fou descoberta per Norbert Casteret el 1932. Va fer-hi diverses exploracions fins al 1938. Però va ser el 1955 que, amb un equip francobelga, l'exploració va avançar substancialment, remuntant 52 cascares. Tota la cova és ascendent i solcada per un potentíssim torrent que va formant imponents cascares de fins a trenta metres que han de ser escalades contra corrent. Molts anys d'exploracions, encara no acabades, han aconseguit fins al moment recórrer i topografiar

més de nou quilòmetres de galeries superant indrets d'una dificultat extrema.

Reprenem el tour

Un cop satisfeta una vegada més la vostra curiositat de veure un lloc tan emblemàtic com aquest, i decebuts de no haver pogut penetrar, ni que fos unes desenes de metres cova endins, torneu per la mateixa pista per on heu vingut, ara en una desagradable pujada, fins que s'acaba davant de les ruïnes de l'estació minera de Bentaillou.

Continuem l'itinerari del nostre *tour* i sobre les marques del GR-10. Seguiu-les planerament cap a l'est. Travesseu un replà on sovint pasturen molts bous. El camí és completament horitzontal i es veu perfectament la ratlla que deixa als pendents de la muntanya que tenim al davant. Durant força estona caminarem còmodament per un bonic sender molt aeri i planer. Travessarem un potent torrent (és el que passa més avall pel costat mateix de l'entrada de la cova de la Cigalère) i poc després veurem la cova de la Cigalère dos-cents metres més avall,

**Estació minera
Rouge
(1.500 m),
baixant pel
GR-10 cap al
poblet d'Eília
(al fons de la
vall).**

sota un impressionant pany de paret i a tocar de la pista. La visió aèria de tot l'entorn és magnífica. Ens adonem que no calia haver fet l'esforç de baixar fins a la cova, si des d'aquí dalt es veu tan bé. Però, si no hi haguéssim baixat, ara no seríem capaços de reconèixer-la. Així, doncs, satisfets d'haver-ho «llogat» tot, continuem pel bonic camí-balcó que ens ofereix unes vistes superbes. Destaca poderosament la impressionant i altiva cara nord del tuc de Maubèrme (2.880 m), que es precipita tot d'una dos mil metres fins al fons de la vall.

Aviat serem al coll de la Cataouère (1.711 m), marcat punt d'inflexió del camí, que deixa definitivament enrere la vista sobre tota la zona minera de Bentaillou i s'aboca bruscament sobre la vall d'Eília, la vall central i principal de la contrada de Birós. S'aprecien unes casetes al fons de tot de la vall. És Eylie (Eília), on finalitzarem la nostra etapa d'avui. Però encara queda una llarga baixada de 700 metres de desnivell. Passarem per una estació intermèdia del funicular miner que antigament baixava el material des de l'estació superior Narbonne fins a la fàbrica

de Bocard, al fons de la vall, per al seu tractament. Aquí també hi ha unes barraques destrossades en un replà de l'aresta, anomenat **estació Rouge**, situades a la vora d'un cingle. El camí es perd una mica per entre la vegetació. Hem de dirigir-nos cap a una barraca de pedra sense sostre. A partir d'allà el camí torna a fer-se clar i segur.

Abans d'entrar al bosc podem contemplar al davant, a l'altra banda de la vall, la fortíssima pujada que ens espera a l'inici de la jornada de demà. S'aprecia el senderó que puja fent dretes ziga-zagues fins al cim de l'Empaillou (1.832 m), lloc obligat de pas del nostre *tour*.

De seguida ens submergim dins el bosc i la vista desapareix. És un bosc preciós, humit i fresc, que en fort desnivell però sense possibilitat de perdre's ens condueix a les proximitats d'Eília de Dalt.

Anem a sortir a un pont de fusta que travessa un torrentet que hem anat seguint de baixada els darrers minuts. Rètols diversos de totes les direccions amb els seus horaris. Si travessem el pontet i pugem a l'esquerra per un senderó tot seguint unes fletxes grogues, arribarem en cinc minuts al nucli

d'Eília de Dalt, on viu el guarda del refugi. Els senyals ens conduiran davant mateix de casa seva. Però per a anar al *gîte d'étape* no s'ha de travessar el pontet sinó que cal girar a la dreta, i cinquanta metres enllà, a sobre mateix del camí GR-10, trobarem el nostre ben meregut refugi, a 990 metres d'altitud. Per fora és una lletjota casa de pedra molt vella i amb mal aspecte, però per dins és un refugi molt agradable i bufó. Dutxes i lavabos a la planta baixa; cuina, menjador i saleta al primer pis; i lliteres al segon. Tot molt recollidet i endregat. Cal destacar l'amabilitat i la bona cuina del guarda, així com la seva coneixença de les muntanyes de la zona, especialment del *tour* de Birós, del qual ha estat un dels creadors (*Gîte d'étape* d'Eylie, obert tot l'any, 15 places, menjars, tel. 00-33-5-61.96.14.00).

Desnivell de l'etapa: +256 m, -1.231 m.

Opció per la pica deth Ar: +203 m, -203 m.

Opció per l'avenc Martel: +302 m, -302 m.

Opció per la cova de la Cigalère: -180 m, +180 m.

Les autocromes. Els inicis de la fotografia en color (i 2)

Ramon Barnadas

Amb motiu de la Primavera fotogràfica 2002, l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya va presentar una exposició de fotografies autocromes i uns textos en els quals s'explicava els fonaments d'aquesta tècnica. Aquí presentem extensament aquest procediment, un dels pioners de la fotografia en color.

Els autors i les autocromes de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya

No és difícil d'imaginar l'interès que les autocromes van originar en els afeccionats a la fotografia. A més de ser un tema habitual en les revistes especialitzades, també fou motiu de comentaris freqüents en d'altres de temàtica més diversa. Un bon exemple d'això són algunes de les publicacions del Centre Excursionista de Catalunya, ja que podem trobar referències a la fotografia en colors tant als butlletins de la Secció de Fotografia com als del mateix Centre.

Al *Butlletí del CEC* d'abril de 1910 (número 183) es dona notícia d'una sèrie de conferències sobre fotografia. La primera d'elles va ser realitzada per A. Bonaventura i Solà, de qui s'afirma «que desenrotllà el tema *La Fotografia dels Colors*, ab tot coneixement de la matèria, donant compte de tots els treballs y estudis fins avui realitzats pera la seva obtenció .../..., presentant una nombrosa serie de clixés de diferents llocs y encontrades de Catalunya, ben interessants baix tots conceptes».

Òbviament, les referències a les autocromes i als altres sistemes en

color són més abundants en els butlletins de la Secció de Fotografia. Com a exemple important pel seu contingut, cal esmentar la conferència titulada «Fotografia dels colors de la natura» de Rafael Degollada,²⁰ realitzada, en cas que tot anés puntualment, a les deu del vespre del 26 d'abril de 1923. En el mateix butlletí on s'anuncia, també s'indica que el dia 29 del mateix mes tindria lloc una sortida pràctica. El text complet de la conferència es publicà posteriorment l'any 1924 repartit entre els números d'abril, maig i juny. S'hi descriuen els fonaments de tres dels diferents sistemes comercialitzats: el de les plaques Paget (un procediment similar al mètode de Joly), el de les plaques autocromes, i el de les plaques de la casa Agfa, anomenades Agfacolor. L'autor comenta que, en aquell temps, era impossible trobar les plaques Paget en el mercat, fet pel qual la resta del text conté unes detallades instruccions i consells pràctics per a l'obtenció de bones fotografies amb els altres dos tipus de plaques. Un fet curiós és que Rafael Degollada dona notícia d'un procediment per a obtenir fotografies en color sobre paper i que aparegué descrit a la premsa alemanya el mes de març del mateix any.

Un altre escrit referent a aspec-

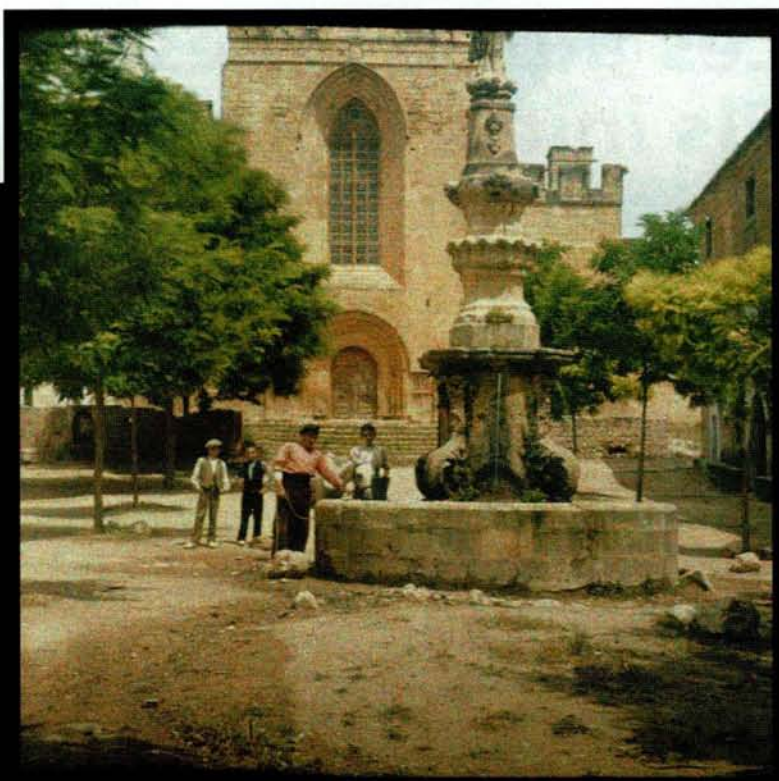
tes tècnics de la fotografia en color el trobem en un butlletí²¹ de 1925, en el qual es publicà un breu escrit amb indicacions sobre el revelatge de plaques de color, consells traduïts de la revista *Photo Revue* del 15 de desembre de 1924.

Ara bé, la majoria de les notícies que fan referència a autocromes corresponen a la realització regular de projeccions. En els butlletins de la Secció de Fotografia consultats que de moment hi ha a l'abast al Centre, i que comprenen de l'any 1921 al 1934, hi figura la següent relació d'autors: Blasi,^{22,23} Collardin,²² Comella,²² Degollada,^{22,24} Fargas,^{22,24} Flaquer,²² Florit,²⁵ Gausachs,²⁴ Marimon,²⁴ Moret,^{22,23,24} Nonell,²² Raig,²² Sambola,²³ Samper,^{24,26} Sampera,²² Serra,²² Tuset,²² Vilaseca^{22,24} i Xicart.^{24,22,23}

D'altra banda, pel contingut de la memòria de la Secció de Fotografia que apareix al butlletí del CEC de juliol de 1917 (número 270) sabem que el 24 de maig del mateix any, hi hagué una sessió de projecció de nombrosos autors. Entre ells destacà el Rvnd. Dr. Marià Faura, que va presentar autocromes d'un estudi microgràfic de roques, fotografies que, si s'haguessin conservat fins avui dia, constituïrien un document únic. D'altres autocromistes participants foren Francesc Blasi, Carles Fargas, Enric Mallat, Joan Massó, Joan Nonell, Francesc X. Parés, Gaspar Sala, Víctor Serra i Guillem Truniger. En la mateixa memòria es fa esment dels obstacles que per a la fabricació d'autocromes suposà la Primera Guerra Mundial.

Dels vint-i-sis autors esmentats fins al moment, a l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya (AF-CEC) només es conserven autocromes de tres. El fons, però, està constituït majoritàriament pel llegat de sis autors i, en menor proporció, per un conjunt de fotografies d'autoria desconeguda. La classificació d'aquest material la va dur a terme Elisabetha Pinni, que va col·laborar amb l'AF-CEC durant sis mesos repartits entre els anys 1998 i 1999, gràcies a una beca que durant una part d'aquest període li va concedir el govern italià. La següent breu ressenya biogràfica dels autors de les col·leccions

A dalt d'esquerra a dreta,
Cadaqués, de Francesc Blasi i Vallespinosa, 8/VIII/
13, placa estereoscòpica 6x13 cm, Cx133NP91;
Plaça del monestir de Santes Creus, de Francesc
Blasi i Vallespinosa, 10/VIII/1913, placa
estereoscòpica, 6x13 cm, Cx145NP183.

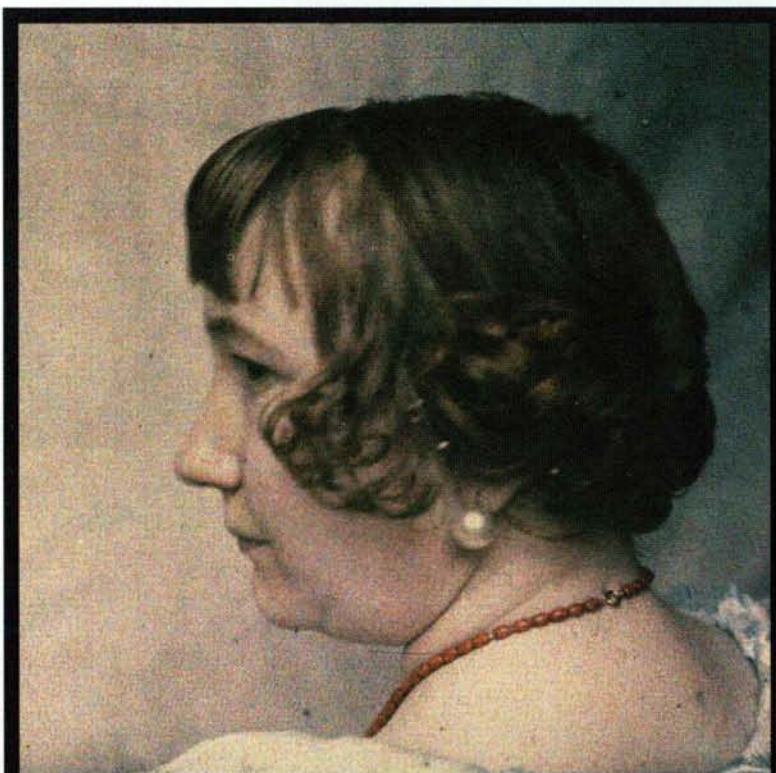
A baix,
d'esquerra a
dreta,
Pati dels
Tarongers, c.
1925, placa
estereoscòpica
6x13 cm,
Cx202NP225 i
Blanes des de la
Torre de Sant
Joan, de
Manuel
Genovart, 20/
VIII/1923, placa
estereoscòpica
6x13 cm,
Cx176NP39.

d'autocromes i la descripció d'aquestes, està basada en una part de la bona feina que va realitzar.

El llegat d'autocromes més nombrosos correspon al de Francesc Blasi i Vallespinosa (Valls 1895 - Barcelona 1951), el qual és constituït per 350 plaques estereoscòpiques de format 6 x 13 cm i per una de 6 x 6 cm, produïdes entre els anys 1913 i 1926. Blasi, que va pertànyer a una classe social alta, voltà per tot l'Estat i per l'estranger deixant constància gràfica dels seus viatges. El 1908 ingressà al Centre, on participà en nombroses activitats

de caire intel·lectual, i amb certa regularitat féu conferències sobre arqueologia i història de monuments religiosos, que acompanyava amb fotografies pròpies. Pel que fa a la temàtica de les autocromes, les plaques del període 1916-17 mostren, bàsicament, els seus llocs d'estiueig, com ara Cadaqués, Tossa de Mar i Blanes, i paisatges de l'interior de Catalunya, on figuren masies i ar-

quitectura religiosa. Entre els anys 1917 i 1920 va fotografiar les seves estades a Andalusia, Astúries, el País Basc, Castella i Aragó. Finalment, i fins l'any 1926, trobem imatges dels seus grans viatges: Itàlia, Portugal, França, Alemanya, Palestina, Egipte, Síria, Estats Units i Canadà. Distribuïdes regularment al llarg dels anys, també podem trobar fotografies de Barcelona, el seu lloc de residència

A dalt, d'esquerra a dreta, Rosita, de Manuel Pinilla i Campoamor, 8/IV/1925, placa estereoscòpica 6x13 cm, Cx232C9NP154; Hotel Ideal Pavillon Vallvidrera, Barcelona, de Manuel Pinilla i Campoamor, 2/IV/1925, placa estereoscòpica 6x13 cm, Cx218C3NP56.

habitual, i d'altres indrets de Catalunya. Percentualment, l'àmbit geogràfic de les autocromes és el següent: 40% de Barcelona, 30% de la resta de Catalunya, 15% d'Espanya i 15% de la resta del món.

Manuel Genovart i Boixet (Barcelona 1895-1980) va realitzar estudis de Belles Arts a la Llotja de Barcelona i, com el seu pare, Vicenç Genovart i Alsina, es va dedicar a

la pintura. El 1922 es fa soci de la Secció d'Arqueologia i Història del Centre Excursionista de Catalunya i participa en projectes de rehabilitació de diversos edificis històrics, com ara els castells de Montsoriu, Gelida i Burriac, o el claustre del monestir de Breda. Aquest autor emprà en ocasions la fotografia en color per a prendre apunts de la realitat, imatges que reproduceix o

adapta posteriorment al seu estudi damunt del llenç. El conjunt de la producció en color, que va ser realitzat entre els anys 1922 i 1930, comprèn 234 plaques estereoscòpiques de 6 x 13 cm, 27 de 9 x 12 cm, i sis de 6 x 6 cm. Un 15% correspon a imatges de Barcelona, on figuren diversos parcs. Del conjunt de fotos de la ciutat destaca, amb data del 13 de gener de 1930, una fotografia nocturna del Palau de la Reina Victòria de Montjuïc durant l'Exposició Internacional. La resta són imatges de moltes poblacions catalanes, bàsicament d'arquitectu-

A baix, d'esquerra a dreta, Mercat del Dissabte Sant de Vic, de Manuel Genovart i Boixet, 3/IV/1926, placa estereoscòpica 6x13 cm, Cx182NP81; El Montnegre, de Ferran Damians i Recoder, 1923, placa estereoscòpica 6x13 cm.

**A dalt,
Francesc Blasi
i Vallespinosa;**

**a baix,
Manuel Pinilla
i Campoamor.**

ra religiosa i de masies, un 13% de les quals són de la comarca de la Selva, especialment de Breda i poblacions properes. En diverses ocasions va emprar aquestes autocromes per a il·lustrar les conferències que realitzava al Centre i que estaven relacionades amb la seva activitat com a historiador.^{27,28} Cal destacar que una part de la col·lecció és formada per reproduccions dels seus propis olis.

Les 252 autocromes de Manuel Pinilla i Campoamor (Barcelona 1881-1962) són totes estereoscòpiques de 6 × 13 cm i es van obtenir

entre els anys 1923 i 1927. Aquest autor va treballar de comptable per a les emergents indústries hidroelèctriques durant la construcció dels embassaments de Cabdella, la Pobla de Segur, Tremp i Camarasa, obres que només va fotografiar en blanc i negre. Després de viure en campaments de l'empresa fins al 1923, torna a Barcelona a les oficines de La Canadenca. La major part de les seves autocromes, un 85%, fou realitzada en aquesta ciutat. El contingut és variat, inclou parcs de la ciutat, jardins de diverses finques

i, en especial, retrats i natures mortes que posen en evidència una feina metòdica que condueix, en alguns casos, a imatges de notable elegància. La resta de fotografies són de Sant Cugat del Vallès i de la desapareguda finca American Lake que hi havia a Gavà. Les plaques eren revelades pel mateix Pinilla en els dos laboratoris que tenia a les seves cases del carrer de Madrazo i de les Camèlies. Cal destacar que, en alguns casos, tenen inscripcions que fan referència als temps d'exposició, de revelatge, i als possibles errors patits en el seu processat.

De Ferran Damians i Recoder (? - Barcelona 1945) sabem ben poca cosa. La seva professió fou pesador oficial del moll de Barcelona. Les seves autocromes, totes estereoscòpiques, són del 1923, nou de format 6 × 13 cm i una de 45 × 107 mm. La temàtica és variada, i n'hi ha tres del monestir de Montserrat.

Tampoc no podem donar gaire informació d'Andreu Bonaventura i Solà, tret que fou soci del Centre des del 1904 fins al 1907, i que el 1910 realitzà la conferència sobre la fotografia en color comentada amb anterioritat. Les deu autocromes estereoscòpiques de 6 × 13 cm conservades a l'AF-CEC són de diferents indrets de Catalunya, i estan datades entre el 1910 i el 1911. Totes elles duen el lema «Llum i Color», amb el qual va participar en una exposició organitzada pel Centre. En general hi figura arquitectura religiosa, com ara el monestir de Poblet o les esglésies romàniques de Terrassa, i paisatges.

El darrer autor conegut és Carles Fargas i Bonell (Barcelona 1884-1942). Fou el propietari d'una xocolateria de Barcelona, negoci que, probablement, va permetre-li de realitzar els nombrosos viatges que va fer per Europa. El 1908 s'inscriu a la Secció de Fotografia del Centre. Les 62 autocromes del seu llegat són estereoscòpiques de 45 × 107 mm, i foren realitzades a Catalunya entre 1922 i 1938; n'hi ha un 30% de Barcelona. Entre elles destaquen alguns retrats d'actrius i natures mortes.

La resta del material el completa un conjunt d'autocromes estereoscòpiques d'autoria desconeguda. En

total n'hi ha onze de 6×13 cm i una de 45×107 mm.

La síntesi additiva en l'actualitat

Tot i que la síntesi additiva, en la qual es basava la tecnologia de les autocromes ha desaparegut dels processos fotogràfics químics (tant en la fotografia en paper com en les diapositives s'empra la síntesi subtractiva), en els darrers anys han continuat sorgint invencions que es fonamenten en l'ús de pantalles acolorides per a crear imatges en colors.^{29,30}

Fins ara, aquests mètodes no els hem vist mai comercialitzats, però cal tenir en compte que alguns sistemes de fotografia digital utilitzen ja una tecnologia similar a la de les pantalles acolorides.^{31,32} Això és degut al fet que l'element digital sensible a la llum, el CCD o el més modern CMOS, és un dispositiu monocrom constituït per petites cel·les —píxels— que, en el primer cas, són d'uns 0,009 mm de costat, en les quals es fragmenta la imatge. Perquè cada píxel pugui recollir informació sobre els colors s'empren, fonamentalment, quatre estratègies diferents. La més simple, i poc pràctica, consisteix a realitzar tres fotografies del mateix motiu recollint successivament, amb un conjunt de píxels disposats com un mosaic i mitjançant filtratge, cadascun dels tres colors primaris que constitueixen l'escena. Un altre sistema consisteix a situar tres fileres de píxels cobertes, cadascuna, amb un filtre d'un dels tres colors primaris. El conjunt es desplaça i, en fer-ho, recull simultàniament tota la informació cromàtica amb la qual es generarà la imatge digital. Aquesta és la metodologia que, per exemple, empren els escàners, i necessita, com en el cas anterior, un cert temps per a poder obtenir el resultat final. És possible que el procediment més útil, però no el més barat, sigui el que es basa en la descomposició de la llum en les seves components RGB mitjançant uns prismes especials anomenats dicròics.³³ En fer-ho, cadascun dels tres feixos incideix en un CCD, de manera que la imatge és realment una instantània

i de molt bona qualitat. El darrer mètode és el més emprat per les càmeres digitals actuals, i consisteix a cobrir el mosaic de píxels amb petits filtres vermells, verds i blaus, talment com es feia, aplicat, però, a una emulsió de blanc i negre, en les autocromes i els altres procediments de pantalla.

Per tant, no ens hauria de sorprendre gaire que l'Eastman Kodak Company hagi patentat els darrers anys una metodologia que permet obtenir pantalles acolorides emprant olis, colorants orgànics i pigments, d'una manera que es fonamenta en el procediment emprat pels germans Lumière.^{34,35,36} Tal com s'indica en els textos de les patents, el sistema és útil per a càmeres digitals, escàners i pel·lícules fotogràfiques.

Agraïments

Vull agrair la col·laboració de les persones alienes a l'AF-CEC que també van participar en la preparació de l'exposició sobre les autocromes: Elisabetha Pinni, Jaume Torres, José Antonio Bueno, Susanna Caminals, Pedro Pueyo, Eulàlia Conangla, José Piedra i Jordi Werner.

Referències

20. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Abril de 1923.
21. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Maig de 1925.
22. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Maig de 1924.
23. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Juny de 1924.
24. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Abril de 1924.
25. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Abril de 1921.
26. *Butlletí de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya*. Maig de 1925.
27. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Abril de 1927. Número 383.

28. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Maig de 1928. Número 396.

29. «Mosaic additive reflectance color display screen». United States Patent núm. 4.458.175. 3 de juliol de 1984.
30. «Multicolor antiquation screen». United States Patent núm. 5.889.628. 30 de març de 1999.

31. «Technical Information Bulletin 4131». Juny de 1998. <http://www.kodak.com>
32. «Area array and linear image sensors». <http://www.photocourse.com>

33. G. M. Williams Jr, H. H. Marsh, M. Hinds. «Back-illuminated CCD imagers for high information content digital photography». Pixel Vision Inc. <http://www.pv-inc.com>

34. «Film with random color filter array». United States Patent núm. 6.387.577. 15 de març de 2001.

35. «Random color filter array». United States Patent núm. 6.326.108. 4 de desembre de 2001.
36. «Method of making a random color filter array». United States Patent núm. 6.365.304. 2 d'abril de 2002.

Carles Fargas i Bonell.

Falgueres arborescents, uns arbres estranys i desconeguts per a nosaltres

Enric Ventura i Lecha

Breu descripció d'uns arbres estranys per a nosaltres que a primer cop d'ull tenen tot l'aspecte d'una palmera com les que veiem als parcs i jardins, però que en realitat són falgueres arborescents, unes espècies que són la relíquia d'una flora extingida fa milions d'anys. Aquests vegetals no es troben a casa nostra ni en tot l'hemisferi nord.

Quan ens referim a les falgueres, de seguida pensem en unes plantes petites que creixen en una esquadra rocallosa, o en una mata escadussera dins un bosc ombrívol, o bé en una delicada planteta que penja del brocal d'un pou.

És lògic que pensem així, si tenim en compte que totes les falgueres que hi ha a casa nostra són petites plantes d'aspecte fràgil i delicat.

És cert que tenim alguna excepció on aquesta planta pren una relativa importància en l'entorn on viu, com és l'aquilina (*Pteridium aquilinum*), que a vegades forma importants falguerars que cobreixen extensos vessants assolats de l'estatge muntà, però res més.

Ara bé, això no és pas així a tot arreu. Hi ha parts del món on creixen falgueres arbòries, fonamental-

ment a les zones tropicals i neotropicals, que arriben a una alçada considerable: deu, quinze i fins vint metres, amb frondes (la fulla) que amb facilitat arriben a quatre metres de llargada.

Així, doncs, qualsevol comparació que fem amb les falgueres de casa nostra resulta inútil, ja que, d'entrada, no hi ha res que faci pensar que aquesta mena d'arbre estrany sigui una falguera, si més no com l'entenem nosaltres.

Vegem, d'una manera abreujada, com viuen aquestes plantes i l'aspecte que tenen.

Filogenia de la planta

El sistema reproductiu i vegetatiu de les falgueres arborescents és el mateix que el de les delicades falgueres que tenim a casa nostra. Malgrat que tenen l'aspecte arbori, la sensació que donen és la d'un arbre esquifit, bàsicament perquè el tronc és molt prim en relació amb l'alçada. Aquest fenomen es deu al fet que aquestes plantes només poden créixer en alçada, però no es poden engruixir.

Les falgueres d'aspecte arbori estan dividides principalment en quatre famílies:

CIATEÀCIES, amb quatre gèneres i,

**Hàbitat on
viuen les
falgueres
arbòries.
Rain forest
El Yunque,
Puerto Rico.**

© Fotografia de M. Teresa Riera, 2002.

© Text: Enric Ventura i Lecha; fotografies: Montserrat Llorenç, M. Teresa Riera i Enric Ventura, 2002.

aproximadament, cinc-centes espècies.

DICKSONIÀCIES, amb cinc gèneres i, aproximadament, 45 espècies.

LOPHOSORIÀCIES, amb un gènere i dues espècies.

METAXIÀCIES, amb un gènere i una espècie.

En total, unes set-centes cinquanta espècies, aproximadament. Les dues primeres famílies són tropicals i les dues últimes neotropicals. Dins algun d'aquests grups hi ha algunes espècies de tronc reduït i no tenen l'aparença arbòria, encara que ho són.

Les falgueres, en general, són les plantes que van dominar la terra durant el període del carbonífer (fa 320 milions d'anys), ja que encara no s'havien originat ni les gimnospermes ni les angiospermes. En donen fe les nombroses troballes fòssils de grups primitius avui extingits, com les lepidodendrals, que arribaven a quaranta metres d'alçada, amb troncs de cinc metres de gruix, i en la seva major part donaren origen a les grans reserves de carbó mineral dels nostres temps.

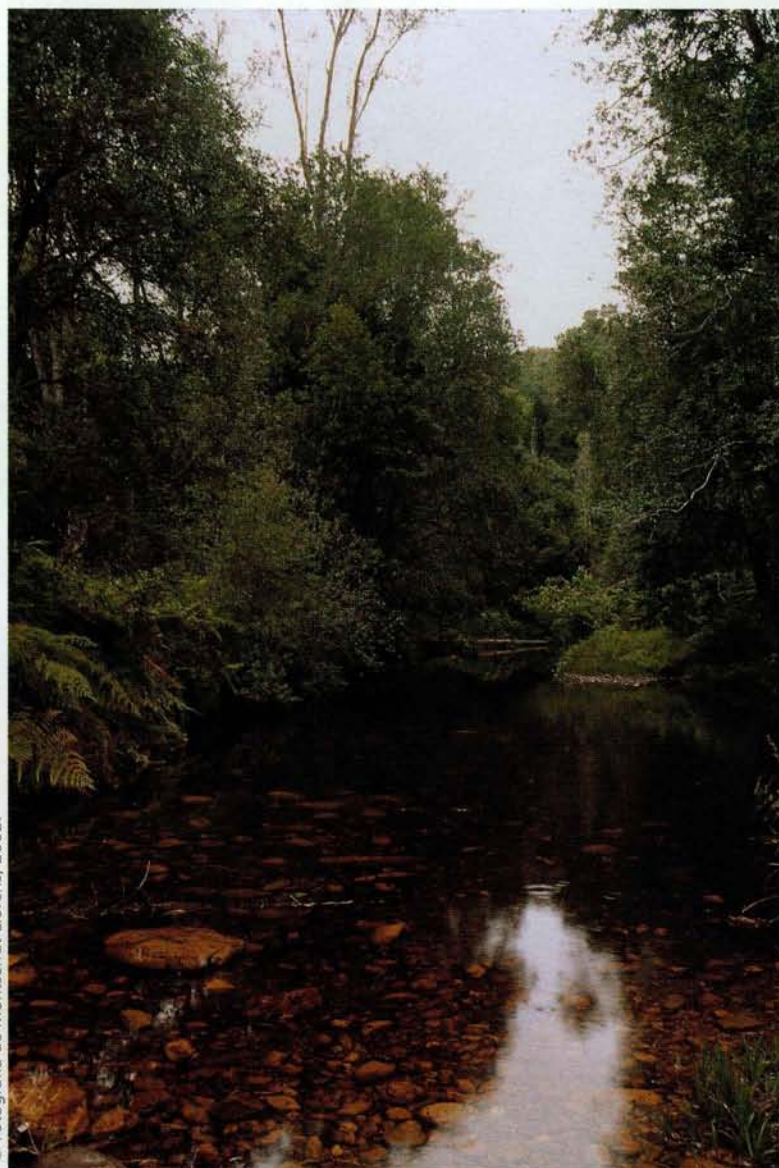
Morfologia de la planta

Les falgueres arborescents solen ésser molt boniques. La bellesa delicada i elegant d'aquests organismes fa que siguin plantes ornamentals molt atractives. Tenen un tronc que acostuma a no ser ramificat i grans fulles, generalment molt dividides i agrupades en una roseta a la punta del tronc.

En una falguera arbòria qualsevol part que observem resulta sorprenent; vegem ara les més importants.

Les rels

Tothom sap que el que aguanta un arbre plantat són les rels, que a més d'absorbir els nutrients, serveixen de puntal i, per tant, solen ésser gruixudes i consistents. Contràriament, les rels de les falgueres no tenen la capacitat d'engruixir-se i són extraordinàriament primes, gairebé sempre inferiors a tres mil·límetres de gruix, i algunes espècies no arriben ni a això: disposen d'una mena de pèls absorbents i prou.

Hàbitat on viuen les falgueres arbòries. Bosc de Knysna, de tipus subtropical humit. Sud-àfrica.

I si tenim en compte que alguna espècie pot arribar fàcilment a vint metres d'alçada (*Sphaeropteris brunei*), hom es pot preguntar: com poden, unes rels tan primes, sostenir una alçada tan considerable? La naturalesa té respostes per a tot: efectivament, les rels són molt primes, el que passa és que n'hi ha milers i estan molt juntes; d'aquesta manera aconseguen formar una mena de massa compacta que, barrejada amb la terra, dona a la planta la sostenibilitat suficient.

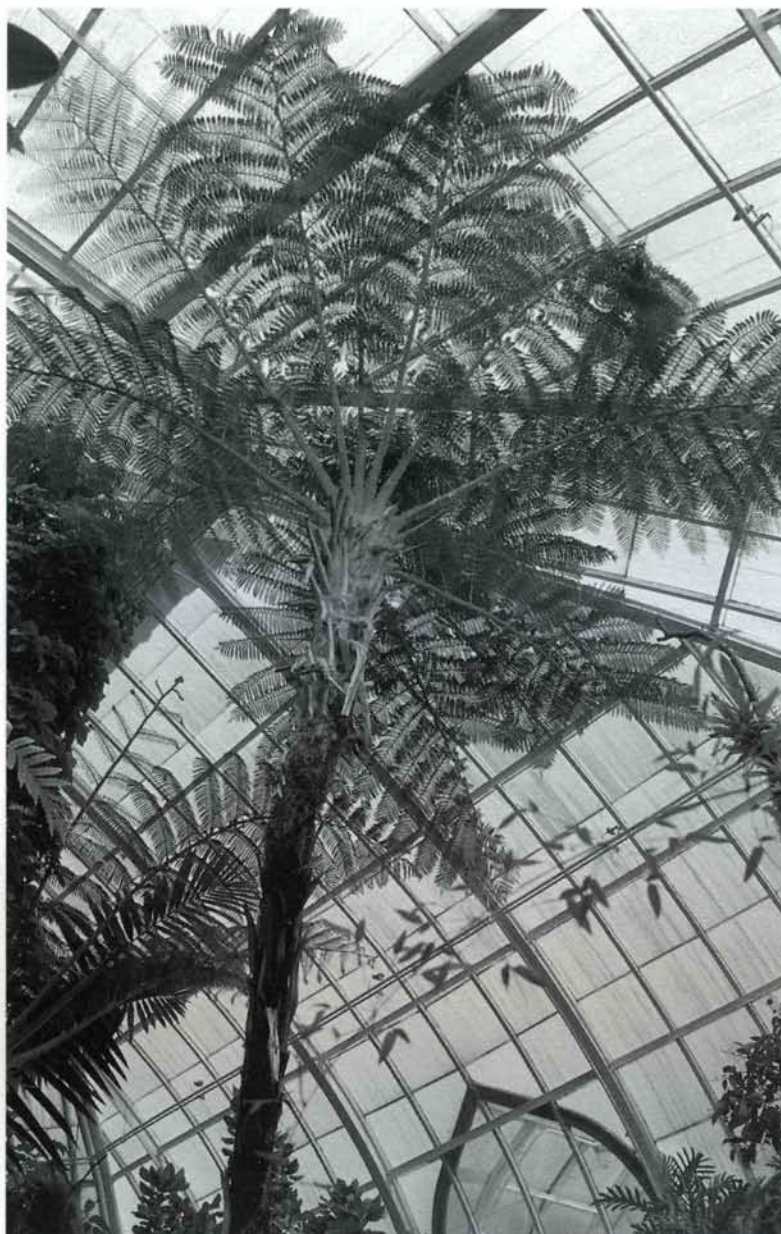
El tronc

El rizoma o tronc és l'equivalent a la tija de les plantes amb flors. Contràriament al que passa amb les falgueres de casa nostra, que no veiem el rizoma perquè és subterrani, aquest òrgan, en les falgueres arbòries, és aeri i pot tenir formes varia-

des. Una característica molt general és que el tronc no és ramificat. Una altra característica que tenen totes les espècies de falgueres arborescents és que el tronc no pot créixer en gruix, solament ho fa en alçada, i això li dona l'aspecte d'un arbre esquifit. Els gruixos són molt minsos i van de cinc centímetres de diàmetre a *Cnemidaria mutica*, a dotze centímetres a *Cyathea nodulifera*, una de les espècies més robustes.

Sovint, tot al llarg del tronc hi queden unes cicatrius: són les fulles dels anys anteriors que han anat caient a mesura que el tronc creix en alçada. Alguns troncs també estan coberts d'espines, i d'altres, d'esquames molt llargues que pengen aplicades al tronc i que li donen un aspecte estrany i l'aparença d'un tronc més gruixut que no és en realitat (*Cyathea supragigosa*).

Cyathea sp.
Exemplar que
viu a
l'hivernacle del
New York
Botanical
Garden, on hi
ha reproduït el
clima tropical
plujós.

La fulla

La fronda o fulla de les falgueres és l'òrgan més variable i espectacular de tota la planta i en les falgueres arbòries encara s'accentua més aquesta espectacularitat.

L'observació d'una fulla resulta impactant. Recordem que les fulles més grans que estem acostumats a veure són les de l'aquilina, la falguera reial, el polístic o la falguera mascle, i les seves mides, tot i ser grans, estan molt lluny dels quatre metres i mig de llarg de *Sphaopteris brunei* o dels tres metres i mig a quatre que fan moltes altres espècies (*Alsophila erinacea*, *Cyathea caracasana*, *Cnemidaria horrida*, etc.).

A més, generalment, aquestes fulles solen ser molt dividides, en

algun cas fins a cinc vegades (*Culcita conifolia*); pinnes que fàcilment arriben a un metre de llarg i que a vegades el sobrepassen (*Cyathea divergens*), amb una amplada de mig metre (*Cyathea nigripes*).

També el revers d'aquestes fulles està guarnit amb milers i milers de sorus amb els seus esporangis, de tota mena de formes i mides.

Tot aquest conjunt de detalls i característiques fan de les fulles de les falgueres arbòries una veritable filigrana; una obra d'art d'una delicadesa difícil de superar i d'una simetria perfecta. En resum, tots aquests vegetals són extraordinàriament espectaculars i completament diferents del que estem acostumats a veure al nostre país.

Ecologia de la planta

No resulta fàcil veure les falgueres arborescents en estat natural, primer, perquè són plantes en regressió i, després, perquè majoritàriament viuen a les selves muntanyes dels països intertropicals i subtropicals de l'Amèrica Central. Es troben sovint prop de cursos d'aigua a les clarianes dels boscos; també creixen a les pluvisilves muntanyes envoltades d'un exuberant desenvolupament de molses epífites.

S'estenen també fins a les regions temperades de Nova Zelanda, Austràlia i Tasmània, però en menor abundància.

En canvi, és molt més fàcil veure-les en un jardí botànic, com l'exemplar que mostra la fotografia, feta al New York Botanical Garden.

Les altituds on viuen aquestes plantes són molt variables i agafen tot el ventall: des del nivell del mar (*Alsophila cuspidata*, *Cnemidaria choricarpa*), les altituds mitjanes 700-1.800 metres, que són la majoria d'espècies, i fins a altituds superiors a 2.800 i 3.000 metres (*Cyathea holdridgeana*, *Cyathea caracasana* var. *maxonii*).

El creixement d'aquests vegetals en general és força ràpid; algunes espècies de *Cyathea* creixen fins a trenta metres d'alçada en un any i la seva vida aproximada s'estima en uns setanta anys.

En els països on es fan aquestes espècies, l'home aprofita els troncs, que es fan servir, malauradament amb freqüència, com a estacs de les tanques i per a la construcció de cases, ja que ofereixen una gran resistència a la descomposició.

Bibliografia

- Alexander ROJAS. *Arborescent Ferns*. Instituto Nacional de Biodiversidad. Costa Rica, 1999.
- R. E. SCAGEL, R. J. BANDONI, G. E. ROUSE, W. B. SCHOFIELD, J. R. STEIN & T. M. TAYLOR. *El Reino Vegetal*. Barcelona, 1987.
- Barbara Joe HOSHIZAKI & Robbin C. MORAN. *Fern Grower's Manual*. Portland, Oregon USA, 2001.

Pic d'Escobes, paret W, corredor dels Elfics

Pako Sánchez

Una escalada de dificultat moderada per una elegant via que, durant l'hivern, ens infondrà respecte per la seva majestuositat i soledat.

Un dels cims més estètics i de línies més alpines de tot el país d'Andorra és, sens dubte, el pic d'Escobes. Es tracta d'una talaia solitària i altiva situada entre el petit país català i les salvatges terres de l'Arieja. Com totes les muntanyes d'aquestes contrades, és poc visitada, malgrat estar envoltada d'aïrores i desconegudes crestes, d'amples espais herbats amb unes tonalitats d'un verd fosc característic, i de multitud d'estanys amb les aigües blavíssimes. Però, ai companys!, estem parlant de l'Arieja... l'incombustible Arieja. On les distàncies són tan llargues com les soledats que poblen cada racó de l'alta muntanya. Arieja salvatge, Arieja enigmàtic. On cada pedra, cada rierol, cada flor guarda l'esperit torturat i clandestí dels càtars... i l'Escobes és una torre de vigilància, un immens castell, una frontera entre dos mons.

El cim es troba a la capçalera de la vall d'Incles, sobre els estanys de Juclar. En arribar als estanys, just al cantó sud del que és més baix i gran, es troba el refugi d'Escobes. És una construcció molt ben feta, en la línia dels refugis que hi ha a Andorra: situat en un lloc estratègic, amb una aproximació justa, ni massa llarga ni massa curta, lliure, net, espaiós, fresc a l'estiu i fred o molt fred a l'hivern. Més enllà, sota els pendissos que serveixen de sòcol a la paret oest del pic d'Escobes i a la vorera nord de l'estany més alt, hi ha una entranyable zona de prats. Un lloc de somni per a acampar. Apartat, tranquil, i amb la magnífica visió de l'imponent cim i les seves crestes. En aquest lloc vaig romandre, molts anys ha, du-

rant una estada destinada a recórrer les crestes del voltant: Cilindre - Escobes, Rulle, Alba, Fontargent..., i no hi havia dia que no dedicés uns llargs i asseguats minuts a la contemplació d'aquest cim de figura magnètica.

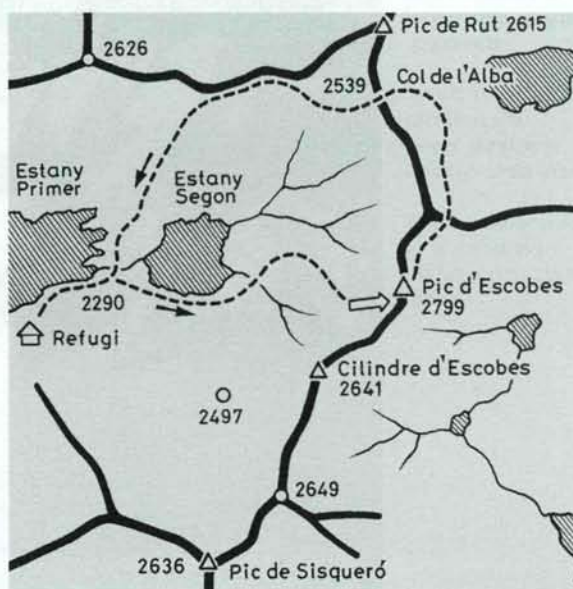
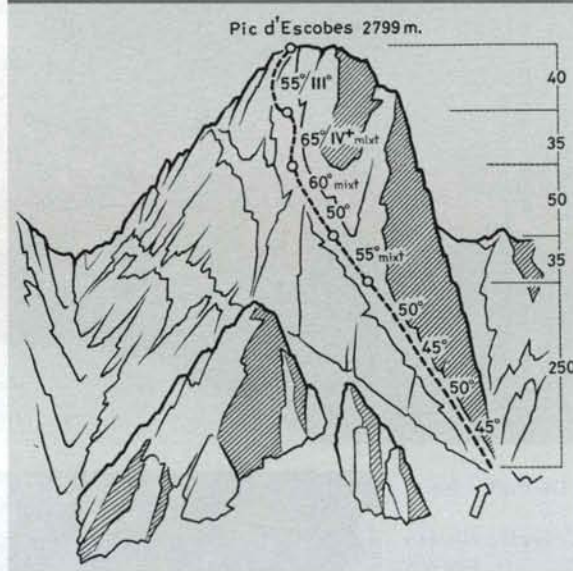
Potser, durant aquelles pinzellades de comunió amb la muntanya, va ser quan va arrelar en mi la llavor que més tard faria créixer l'infantil desig de pujar aquesta paret a l'hivern. Ara ja sabia com era, on era. També coneixia que la canal que emmarca el vessant pel costat esquerre no era difícil, i que, per tant, oferia una incursió ràpida, sense contratemps. Però no era aquella la intenció. El que m'aclaparava era la mateixa paret, la possible línia que anés directament al cim. Com acostuma a passar en aquests casos, els anys transcorren, les escalades també i l'itinerari pendent resta en segon terme.

Anys més tard, i durant un viatge en avió cap al continent americà, vaig tenir la sort de sobrevolar un Pirineu completament nevats, i, allà baix, entre la multitud de muntanyes blanques, apareixia una dent d'aspecte indiscutible: l'Escobes. Ràpidament vaig rescatar el projecte tot fent-me una promesa: d'aquest any no passa! Dit i fet, just als darrers jorns del sempre llarg desembre, quan l'hivern ens dona la benvinguda amb la seva faceta més gèlida i fosca, pujarem novament cap a la vall d'Incles. En aquesta època de l'any la tarda aviat es confon amb la nit, i uns instants abans d'arribar al refugi creuava els prats nevats sota la platejada llum de la lluna. Vaig udolar des de dins de l'ànima,

amb força, amb passió... em sentia un llop estepari.

Al matí, que també es confon amb la fosca de la nit que costa de marxar, ens dirigírem vers la paret. La primera imatge, entre les ombres, va ser bastant desengrescadora: la muralla es veia força complexa, el dia és curt, i qualsevol imprevist que alenteixi l'escalada pot tenir dues clares conseqüències: o baixar, o fer un bivac a pèl. Això no obstant, i per sort, vam descobrir que una ampla canal parteix, en diagonal, tota la part inferior del vessant, i que d'aquí el terreny que resta per recórrer és menys rocallós. L'ascensió, doncs, va transcórrer més de pressa del que ens esperàvem en un principi, i després de la canal que permet la típica escalada sense cordes on no

Via dels Elfics al pic d'Escobes

*De dalt a baix,
l'esvelta silueta
del pic
d'Escobes ens
vigila durant el
descens.*

*El darrer llarg,
d'escalada
mixta, en el
país dels càtars.*

*A la canal de la
cicatriu, a la
part inferior de
la via.*

s'hi val a badar, trobarem quatre llargs d'escalada mixta força plaent, que van concloure de la millor manera que ho pot fer una escalada: arribant directes al punt més alt de la muntanya, al mateix cim.

Així, doncs, us presento una escalada de dificultat moderada i que descriu una elegant línia pel mig d'una paret que, si més no, i durant l'hivern, ens infondrà respecte per la seva majestuositat i la soledat que l'envolta. Tota una peça del tresor amagat al país dels càtars.

Fitxa tècnica

Pic d'Escobes, paret oest

Altitud del cim: 2.799 m.

Punt de partida: refugi de Juclar. Lliure i en bon estat, 14 places, llar de foc, fred.

Com arribar-hi: des de la vall d'Incles, la qual neix al nord de Soldeu. Carretera asfaltada fins al càmping (pot restar tallada per la neu). Del càmping al refugi d'1,30 a 2 h d'aproximació.

Aproximació: cal flanquejar els dos estanys pel costat dret (direcció WNW); una vegada situats sota la paret, pugem per uns pendissos inclinats (1,30 h).

Descens: per l'espectacular i poc difícil via normal (N). Per l'aresta (II+) fins a la collada d'Alba; 2 h fins al refugi.

Cartografia útil: *Andorra-Ariège*, IGN francès, escala 1:50.000; *Andorra*, Editorial Alpina, escala 1:40.000.

Observacions: sens dubte, és un dels millors vessants alpins d'Andorra.

Nom de la via: corredor dels Elfics.

Característiques de la via: itinerari elegant que solca la vertiginosa paret pel centre. Cal tenir en compte que, a primera vista, es pot pensar que és més difícil per l'espectacularitat del mateix vessant. La canal inferior resta oculta.

Primera ascensió: Pako Sánchez i Lluís Subirana, el desembre del 2000.

Recorregut: 410 m.

Dificultat mitjana: 50°

Dificultat màxima: 65° i IV mixt.

Condicions habituals: bones; la seva orientació oest garanteix bona neu al matí i sol a la tarda.

Material útil: joc de friends i dos o tres pitons. Totalment desequipada.

ARXIU FOTOGRÀFIC DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Donant la banyon al safareig de Prades (Baix Camp). Foto: A. Damians

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA/Arxiu fotogràfic
Carrer del Paradís, 12. 08002 Barcelona
Tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08
adreça electrònica: cec@cec-centre.org

Horari d'atenció al públic:
de dilluns a divendres de 10 a 14 h i dimarts i dijous de 18,30 a 21 h

L'arxiu fotogràfic del Centre conté col·leccions de fotografies des de 1886 d'una gran diversitat de temes, com ara aeronàutica, arqueologia, arquitectura, carrers de Barcelona d'abans de la Reforma, esports, fauna, folklore, geografia física i econòmica, pobles i indrets de Catalunya, del Pirineu aragonès, d'Espanya i d'altres països del món. A més de fotografies estereoscòpiques i autocrom.

Instal·lacions i serveis:

- * Sala de treball per a ordenació i classificació de material.
- * Sala de conservació i arxius d'originals.
- * Laboratori.
- * Equip de tractament digital de les imatges: digitalització, retoc fotogràfic, gravació de CD ROM.
- * Servei de còpia i ampliació.
- * Reproducció de positius paper.
- * Reproducció de transparències positives blanc i negre.
- * Còpia i reproducció de negatius.

La revista inclou:

- * Itineraris d'excursions a peu, en bicicleta tot terreny, en esquís.
- * Articles sobre alpinisme.
- * Reportatges sobre muntanyes i països llunyans.
- * Articles sobre història i fets de l'excursionisme.
- * Dossiers i treballs sobre medi ambient i defensa de la natura.
- * Informació sobre llibres, guies i mapes que surten al mercat.
- * Vies d'escalada.

MUNTANYA publica sis números de cinquanta-dues pàgines (Din A4), impreses sobre paper ecològic de qualitat, en color i en blanc i negre.

La primera revista excursionista catalana

MUNTANYA

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

Ho trobareu a les revistes en català

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALA

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

✂
Retalleu aquesta butlleta
i envieu-la a MUNTANYA
Centre Excursionista
de Catalunya,
Carrer del Paradís, 10 pral.
08002 Barcelona,
o al fax 93 315 14 08.

Cognoms

Nom

Adreça

Població

Codi postal

Se subscriu a la revista MUNTANYA (sis números l'any), a partir de l'any _____,
amb la quota anual de _____ € (IVA inclòs).

Signatura

Barcelona, de de

Pagament per banc o caixa

Senyors del Centre Excursionista de Catalunya

Els prego que, d'ara endavant, el rebut anual de subscripció de la revista MUNTANYA
sigui presentat a:

Banc / Caixa

Agència

núm.

Adreça

Població

Codi postal

Número de compte corrent

Número de llibreta d'estalvi

Nom del titular del compte o llibreta

Signatura

Barcelona, de de

Circuit pel Montsant, des de Margalef, pel grau de l'Englora i el tossal Pelat (Priorat)

Antoni Cabré i Puig

Una excursió circular pel vessant del Montsant que dona a Margalef, que recorre indrets poc coneguts i poc trepitjats que tenen un gran interès.

Vull agrair aquesta excursió a Josep Lerín i Palau «Popi», que s'ha passat tota la vida fent excursions pel Montsant, des de ben petit, acompanyant el mític escalador i excursionista tarragoní Leandre Lerín, que era oncle seu.

Aproximació

Des de Barcelona, anirem per l'A-7 fins a la sortida de Reus. I des

d'allí, seguirem la nova autovia N-420, en direcció a Teruel, fins a la cruïlla de les Borges del Camp. Allà ens desviarem cap a la dreta, seguint la C-242 i passant per l'Alforja, Cornudella, Ulldemolins, cruïlla amb la carretera de la Pobla de Cérvoles, l'hostal de la Serra de la Llena, i arribarem a la cruïlla amb la carretera T-713, que seguirem cap a l'esquerra, avall, durant 8 km, i així arribarem al pintoresc poble

de Margalef, a 379 m d'altitud.

Si hom ve de Barcelona o de Lleida, també té l'opció de seguir l'A-2 fins a la sortida de l'Albi. Aquí, seguirà la carretera LP-7013, passarà pel Vilosell i per la Pobla de Cérvoles, arribarà a la cruïlla amb la C-242, que seguirà cap a la Granadella, i es desviarà cap a Margalef a la cruïlla amb la carretera T-713.

Margalef és una bonica població que cal visitar. Cal anar a passejar per un carrer que només té cases a un costat i a l'altre trobem la roca, aquí balmada. Això ens fa entendre la corrandia popular:

*La Morera està molt alta,
Cabacés molt amagat,
la Bisbal dalt d'una roca,
Margalef en un forat.*

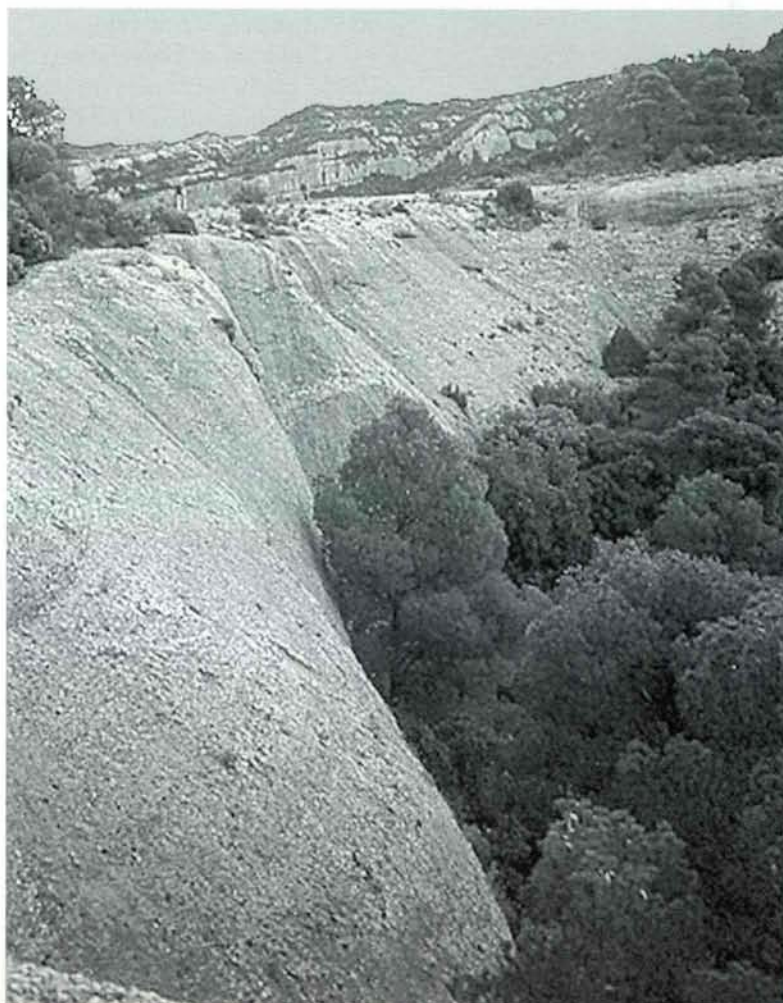
A la plaça de l'església podem llegir una placa dedicada a tots els morts de la passada contesa civil, «... D'un i d'altre bàndol, d'una guerra entre germans, que mai no hauria hagut de ser...».

Aquesta població està cridada a ésser un important focus turístic: excursionisme pel Montsant, caiacs navegant a l'embassament de Margalef al riu Montsant, la visita de la cova de la Taverna, escalada ara ja molt concorreguda a la pista que duu a la zona de l'embassament, etc.

Des del camí del Tossal Pelat, albirem, cap a llevant, els cingles virolats i altíssims del barranc de Comanegra.

Més amunt del Tormo d'Englora, passem per l'aspre serrat del Maiango, tot pujant cap al mas d'en Serrador.

A l'altra banda del riu Montsant, creuant per un pont, hi ha l'hostal Els Tres Pins, on ens podem hostatjar si volem iniciar aquesta excursió a primera hora del matí, ja que Margalef es troba molt lluny de les grans ciutats.

Per a més informació, truqueu a l'Ajuntament de Margalef, tel. 977-81 91 67.

A la part més ponentina del Montsant, que és calcària, hom pot trobar aljubs de pedra seca, que trobem descrits impròpiament com a Pous de la Salvació, ja que la gent del país els anomena bassots.

Itinerari

Iniciarem l'excursió a l'hostal Els Tres Pins, a l'altre costat del riu Montsant, al davant de la població

de Margalef. Som a 366 m d'altitud.

Aquest hostal ens pot ser útil per a hostatjar-nos o bé per a fer-hi un bon dinar.

0.00 h. Hostal Els Tres Pins. Iniciem la caminada, per la pista, i en finir el paviment cimentat, girem cap a la dreta, tot seguint els senyals fosforescents amb què està marcat el camí ascendent. Camí molt ben empedrat. Passem per un caragolet. Som a la **partida del Tancat**.

Fora pujada pel **grau de l'Englora**, i passem a frec de la punta de Santa Madrona. Seguim endavant, passant pel pelat **serrat del Maiango**. Passem pel damunt d'un estrat de roca nua. Mirem enrere, i admirem l'esvelt **tormo de l'Englora**, que fotografem. Seguim pujant, i si som a la tardor, rebrem l'embranchida de les ràfegues del fort vent de serè.

Anem trobant algunes marques de pintura vermella, en forma de punts.

1.00 h. Mas del Serrador, on abandonem el camí de la dreta, camí dels Cellers. Seguim el camí de l'esquerra, amb les marques de la pintura fosforescent, que mena a l'ermita

de Sant Salvador, passant entre els cinc tormos que veiem propers. Ens desviem, pujant per un camí ben frescat.

1.10 h. Entrem a la cova **Bestral**, a 800 m, on podem esmorzar, a l'abric del vent. Es tracta d'una cova natural, després obrada, amb dues entrades. Retornem sobre les nostres passes.

1.30 h. Mas del Serrador. Seguim un fressat camí, que s'enfila amb fort pendent, tot decantant-se cap a l'esquerra i entrant en un bosc de pins. Hi ha alguns arbustos que ens barren el pas. Seguim pujant fort i, més amunt, aquest camí es desdibuixa, entrant en un terreny ingrat, amb la roca molt trencada, que ens recorda el del capdamunt de l'Auferí. Ens decantem cap a l'esquerra, pujant i anant a cercar la carena.

2.00 h. Portell del Planassot. Hem deixat a l'esquerra el camí de capçada del nord, per on hem descrit l'itinerari excursionista del nostre circuit pel tossal Pelat.

2.05 h. Entrem a la pista, que és el camí de capçada del sud. Anem cap a l'est.

2.15 h. Fineix la pista en una gran fita, que marca la cruïlla del camí que baixa cap al mas de l'Estrem. Seguim caminant cap a l'est, en direcció a la Cogulla. El camí va pujant. Fites a mà esquerra, que ens marquen el camí cap a Sant Salvador. Deixem un corral a l'esquerra, a nivell del racó dels Cossis.

2.30 h. Portell de la Cova del Noguer, 958 m. Cruïlla, on s'ajunten els dos camins de capçada.

Si hom segueix caminant pel camí de capçada, cap a l'est, passarà pel **Pas Dolent** i arribarà, amb vint minuts més, al cim de la **Cogulla**, de 1.073 m d'altitud, el punt més alt del Montsant, segons diuen als pobles d'aquesta banda de la Muntanya Santa.

Nosaltres, en arribar al **portell de la Cova del Noguer**, girem cap a l'W, i anem contemplant, cap al N, el pregon racó del Morral.

2.45 h. Cruïlla: abandonem el camí de capçada i anem directes cap a la carena del tossal Pelat. Iniciem el descens: camí on hi ha fites i, també, ratlles de pintura blanca.

3.00 h. Tossal Pelat. Seguim baixant, ara entrant en el bosc de pins i alzines.

Veiem un excursionista que camina per la cresta, després de superar el grau de l'Enderrocada. Al fons, s'endevina el mas de l'Estrem, que passa per ser l'indret més fred de tot el Montsant.

Passem per un bonic pas entre dues roques que fan un grauet.

3.30 h. Passem a frec del **tormo de l'Espantafrases**, que deixem a l'esquerra.

Mirem enrere i admirem les tonalitats rogenques i avinagrades dels estrats dels cingles del barranc de la Taverna.

Seguim baixant, passant pel bosc. Anem per un estrat rocallós i tenim camps de conreu a la nostra esquerra, pregons. Baixem i ja arribem a la zona de conreus.

Passem a frec d'un pal d'una línia elèctrica, i girem cap a l'esquerra, anant a cercar el camí ample que creua el riu. Pugem una mica per l'altra

banda i ja som a la **pista de Sant Salvador**.

3.58 h. Seguim la pista, cap a la dreta, avall.

4.00 h. **Hostal Els Tres Pins** (43371 - Margalef, tel. 977-81 82 57). Aquí, podem entaular-nos i dinar còmodament. Hi ha piscina, restaurant i tota mena de serveis.

O bé, si anem amb un grup de no caminadors, ara els recollim i remuntem la vall en cotxe, cap a l'**ermita de Sant Salvador**. Són tres quilòmetres i mig de pista estreta i que encara és asfaltada gairebé tota.

Podem dinar al costat de la **font de Sant Salvador**, on hi ha una zona de pícnic. I emplenar les cantimplor-

res amb «l'aigua de Sant Salvador, que treu tota mena de dolor», segons la dita de la gent de Margalef.

Després de dinar, visitem la nova ermita, i també podem visitar l'antic habitatge de l'ermità que hi havia: ens caldrà entrar per una porta de fusta que trobem a mà esquerra de la porta de l'ermita actual, i enfil·lar-nos per uns malmesos esglaons.

Es tracta d'una ermita troglodítica, és a dir, bastida dins d'una balma de la roca.

I ja podem iniciar el retorn cap a casa, ben satisfets d'haver conegut aquests bells indrets per on passa l'excursió d'avui.

Bibliografia recomanada

Excursions per les muntanyes de Prades, el Montsant i la serra de la Llena. Josep Iglésies & Joaquim Santasusagna. Reus 1929, 1931, 1960. Exhaustit.

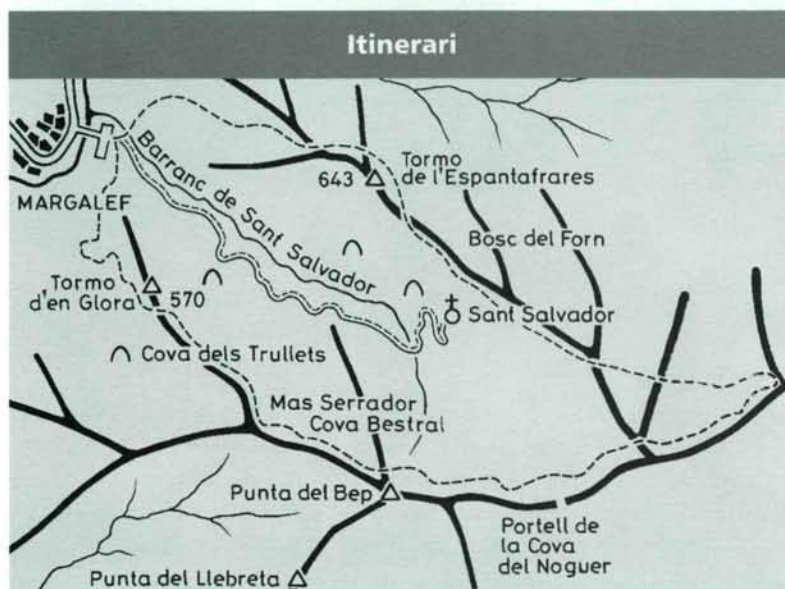
El Montsant. Antoni Cabré i Puig. 2a. edició. Col·lecció «Azimut», 2. Edicions Cossetània. Valls 1999.

Mapa recomanat

El Montsant. Escala 1:20.000. Editorial Piolet. 2a. edició (tapa de color groc). Barcelona, 2001.

Cal que sigui la segona edició, que ha estat molt revisada, i on s'han corregit els errors de la primera edició.

Els excursionistes pugem pel grau del Tormo d'Englora, que veiem al darrere.

Mal de muntanya i *Ginkgo biloba*

Rafael Battestini

L'estudi d'un metge sobre l'acció de l'extracte de Ginkgo biloba en els casos de mal agut de muntanya (MAM).

El mal de muntanya o mal d'altura és un trastorn freqüent entre els qui van cap a terres altes.

El descens de la pressió parcial d'oxigen n'és el principal responsable.¹

Actualment assistim a una massificació en els desplaçaments durant les vacances; per aquest motiu a l'alta muntanya cada vegada hi va més gent que habitualment viu al nivell del mar.²

S'hi va a fer turisme, esquí o tresc, generalment amb poca preparació i gens d'aclimatació.³

El resultat és una proliferació de casos de mal agut de muntanya (MAM), que es pot presentar a partir d'altituds mitjanes.⁴

Si bé l'única prevenció eficaç del MAM és una bona aclimatació, ob-

tinguda amb estades progressivament elevades,^{5,6} les presses pròpies del nostre món «civilitzat» han creat una demanda de medicaments que puguin fer el «miracle» d'una aclimatació artificialment accelerada.

Són moltes les substàncies que s'han proposat i emprat, des de la clàssica coca fins al sildenafil, el famós Viagra, passant per la vincamina.⁷

Cap d'aquestes substàncies no ha resistit un assaig doble cec.⁸

Concretament la vincamina fou sotmesa a aquest tipus d'assaig el 1982, durant l'Expedició Catalana a l'Everest, amb el resultat d'una millora del MAM entre el grup que prenia una substància inerta, un placebo.

Darrerament, la literatura especialitzada s'ha anat centrant en les possibilitats de l'extracte de *Ginkgo biloba* (EGB), que ha superat la prova d'assajos doble cec.⁹

L'EGB és un flavonoide, d'estructura esteroïdal, com la vitamina P, la rutina o la quercetina, soluble en alcohol i acetona, contingut en les fulles de *Ginkgo biloba*.¹⁰

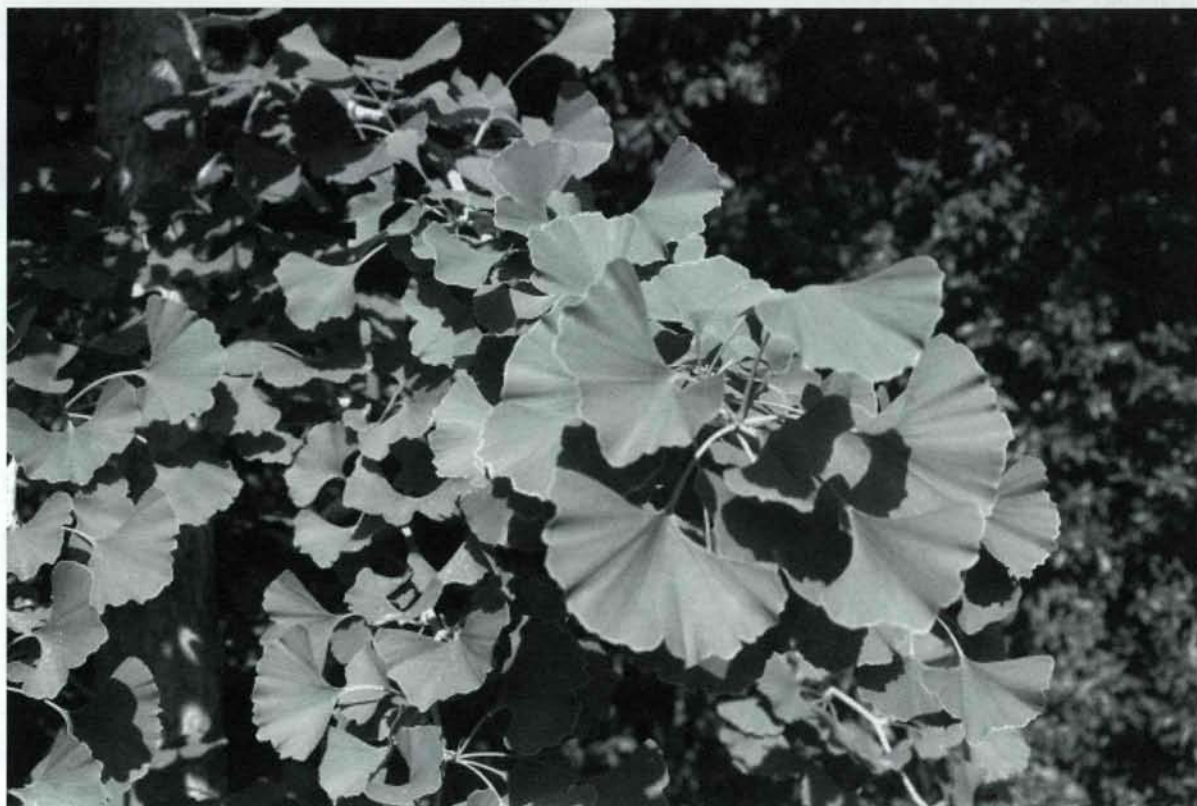
Ginkgo biloba

Ginkgo biloba és un curiós arbre fòssil, de la família de les ginkgàcies, que, havent sorgit a la darrereria de l'Era Primària, concretament al Permià, assoliren un desenvolupament planetari durant l'Era Secundària, amb un període de màxima esplendor al Juràssic, acompanyant els dinosaures.^{11,12}

Probablement arran d'una explosió volcànica gegantina al Yucatán, concretament a la zona del llac Atitlán, hi hagué una pantalla de pols que va bloquejar la fotosíntesi, fent desaparèixer moltes plantes, entre elles la majoria de ginkgàcies i, de retruc, els dinosaures.

Han quedat uns fòssils vivents: dels dinosaures, el dragó de Komodo, a Indonèsia, i de les ginkgàcies, exemplars de *Ginkgo*

Una fotografia de detall de les fulles de *Ginkgo biloba*. Cal notar la forma de ventall que tenen, el marge ondulat i el toc coriàci de la làmina.

biloba, a la Xina i al Japó.

Actualment s'han extingit les formes selvàtiques i *Ginkgo biloba* es limita a una espècie cultivada, en l'àrea del clima temperat, a la Xina i el Japó, el Mediterrani, Califòrnia, Xile, l'Àfrica del Sud i Nova Zelanda.

Ginkgo biloba és una curiosa espècie vegetal, amb arbres grossos, que arriben a quaranta metres, sexuals, o sigui, amb individus que sols donen flors masculines, en forma d'espiga, o flors femenines, bilobulades, i fruits carnosos o drupiformes.¹³

Les fulles tenen forma de ventall, són flabel·lades, d'un verd clar que es torna groc en assecar-se.

Aquestes fulles contenen el flavonoide vasoactiu.

L'extracte de *Ginkgo biloba* ja figura en els tractats de la medicina xinesa clàssica.^{14,15}

Està indicat per a millorar la memòria, evitar vertígens i reduir el mal de cap.

En certa manera, retarda els símptomes de l'envelliment.

Per aquest motiu, *Ginkgo biloba* era un arbre sagrat a la Xina.

Hi ha exemplars de *Ginkgo biloba* a casa nostra i força a prop.

Ginkgo biloba a Barcelona

A Barcelona en tenim als parcs de la Ciutadella i de Santa Amèlia, a més de la Diagonal, la Via Augusta i la Font d'en Fargas.

Els exemplars més espectaculars d'Europa són una majestuosa parella que senyoreja a la *Bambouserie des Cévennes*, al nord-est de Montpeller.¹⁶

Ginkgo biloba en la farmacopea

IPSEN Pharma, de Sant Feliu de Llobregat, comercialitza l'EGB, amb el nom de Tanakene.¹⁷

Es presenta en solució alcohòlica, amb 40 mg d'EGB pur per mil·lilitre.

La dosi mitjana és de dos mil·lilitres (80 mg) abans d'esmorzar i dos abans de sopar.

Arkochim comercialitza el *Ginkgo Biloba* Arkocápsulas, en

càpsules amb 180 mg de pols, contenant un 0,5% de flavonoide actiu.

Normon comercialitza el *Ginkgo Biloba* Orto, en comprimits amb 70 mg d'extracte al 10%.

Schwabe comercialitza el *Ginkgokán*, en comprimits amb 40 mg d'extracte pur.

Per a la prevenció del MAM cal una setmana de premedicació.

L'EGB es pot administrar, també, durant l'estada a l'alta muntanya.

En cap d'aquests fàrmacs no s'esmenta el mal de muntanya en les indicacions.

Agraïments

Agraeixo l'assessorament que m'han ofert: Núria Arnan, en botànica; Armand Redondo, en fitoteràpia; Narcís Rucabado, en la recerca d'exemplars.

Bibliografia

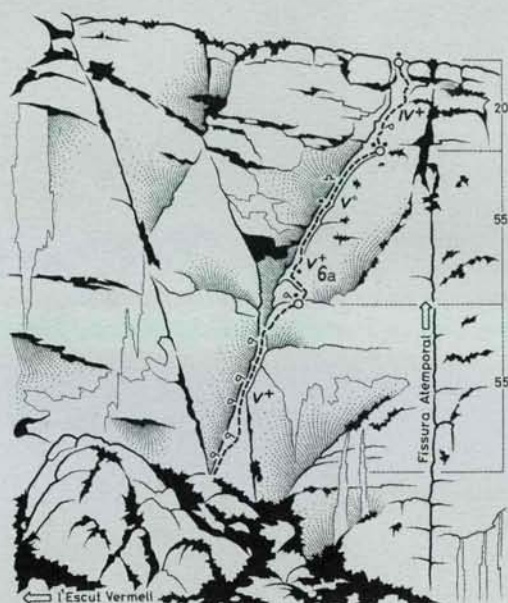
1. P. BERT. *La pression barométrique*. Masson. París, 1878-1978.
2. M. CORACHÁN. *Salud y viajes*. Masson-Salvat. Barcelona, 1993.
3. M. ARRAZOLA. *Introducción a la Patología del Trekking*. Dins *Medicina de Montaña*. Eusko Jaularitza. Gasteiz, 1984.
4. A. B. MONTGOMERY, J. MILLS and J. M. LUCE. «Incidence of acute mountain sickness at intermediate altitude». *J. A. M. A.* 278 (16): 1327-1332. 1989.
5. A. CASTELLÓ. *Home, medicina i muntanya*. IEMM. Barcelona, 1993.
6. J. P. RICHLET et Ch. RATHAT. *Pathologie et altitude*. Masson. París, 1991.
7. F. BERHOLD. *Workshop on Drug Abuse in the Mountains*. V World Congress on Mountain Medicine and High Altitude Physiology. 2002.
8. R. BATTISTINI. *Mal de muntanya*, dins FARRERAS-ROZMAN: *Medicina interna*. Vol. II, pàgs. 2.632-2.634. Edició en català. Harcourt Brace. Madrid, 1997.
9. H. H. GERTSCH, T. B. SETO, J. MOR and J. ONOPA. «Ginkgo
10. J. L. SWERDLOW. *Nature's Medicine*. Washington D C. National Geographic. 2000.
11. *Grand Larousse Encyclopédique*. Larousse. París, 1962.
12. *Gran Enciclopèdia Catalana*. GEC, SA. Barcelona, 1999.
13. P. FONT I QUER. *Botànica pinto-resca*. Sopena. Barcelona, 1964.
14. J. A. LAVIER. *Medicina china, medicina total*. Acervo. Barcelona, 1974.
15. ANÒNIM. *A Barefoot Doctor's Manual*. Washington D.C. U.S. Dep. of Health. Dew Publications. 1974.
16. *Guide de Tourisme. Les Gorges du Tarn*. Pneu Michelin. París, 1997.
17. *Vademècum internacional*. Medicom. Barcelona, 2001.

Biloba for the prevention of severe acute A.M.S. Starting one day before rapid ascent». *High Altitude Medicine & Biology*, 3. I: 29-36. 2002.

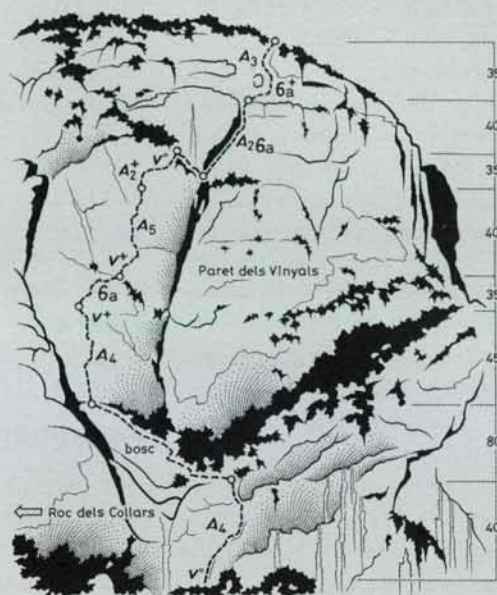
Un bonic exemplar de *Ginkgo biloba* plantat en un jardí.

Ports d'Arnes: punta Falconera

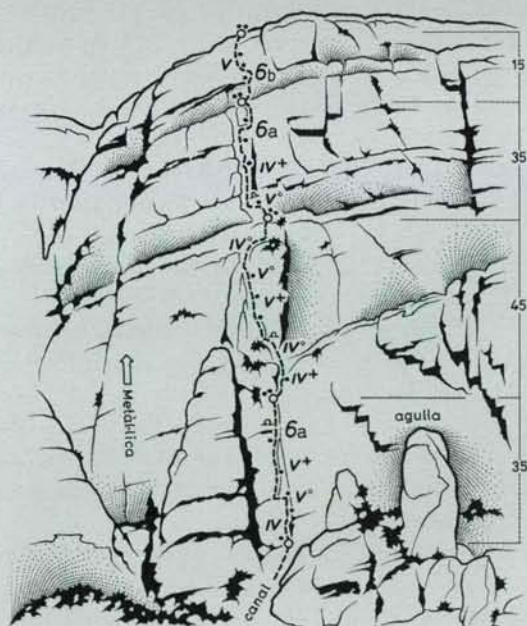
Via «Crucigrama» (200 m, MD*), 1a. asc.: 23-IX-2002, per Àlex Vives i Armand Ballart. Material: joc de tascons i cordinos.

Ports d'Arnes: punta Falconera

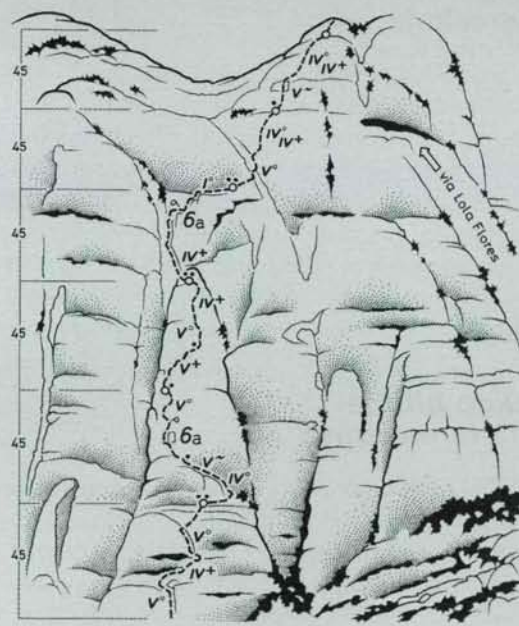
1. Via «Cap Sant» (140 m, MD).
2. Via «Màverick» (105 m, ED), 1a. asc.: 25-XI-2000, per J. E. Castellnou i Pedro Querol. Material: joc de tascons.

Els Ports de Beseit: la Gronsa central

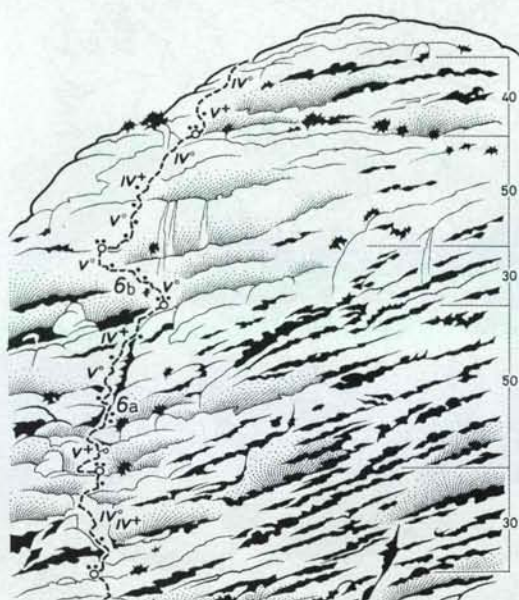
Via «Gronsamàtic» (200 m, ED), 1a. asc.: 22-IX-2002, per J. E. Castellnou, Xavi Riera i Armand Ballart. Material: 4 pitons variats, tascons i aliens.

Baix Ebre: Morral de Cabrafeixet

Via «dels Camarlencs» (100 m, MD/A*), 1a. asc.: 19-VI-1993, per Joan Tiron i Víctor Navarro. Material: 5 pitons, tascons i xapes recuperables.

Serra de Sant Gervàs: sector oriental

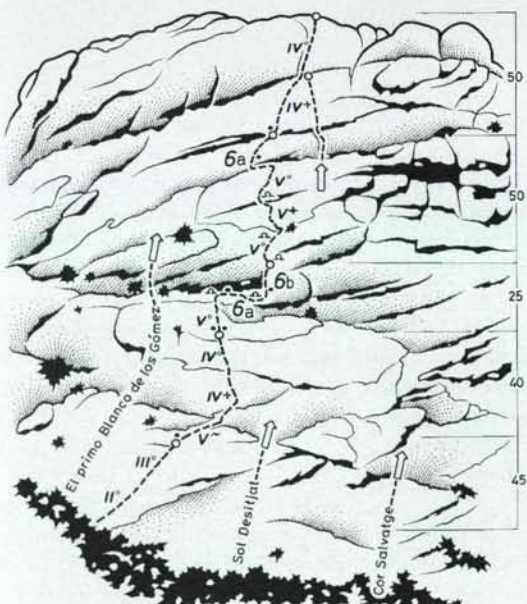
Via «Another day in Paradise» (255 m, MD), 1a. asc.: 16-X-1999, per Ignasi Manzaneres, Jordi Artigas i Albert Salvadó. Material: 1 bong, 1 plàtan, 1 «V», 1 universal i tascons.

Alt Urgell: Canelles

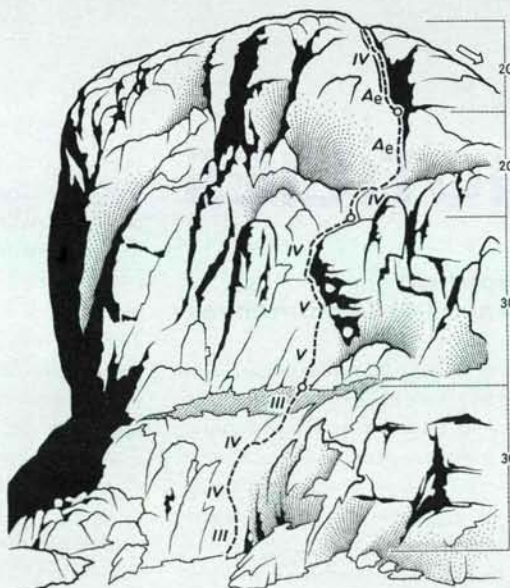
Via «Insomni» (115 m, ED/A²), 1ª asc.: 21-X-1997, per Roland Giné i Àlex Estela. Material: 1 bong, 1 «V», 1 pla i ganxos.

Serra de Mont-roig: Pilar sin brillo

Via de l'Avi Miquel (205 m, MD*/A²), 1a. asc.: 10-X-1999, per Marc Peñaranda, Francesc Panyella i Francesc Suñol. Material: 20 pitons curts, ganxos, tascons i friends mitjans.

Sant Honorat: roc de Rumbau

1. Via Torras-Nubiola (150 m, MD), 1a. asc.: 17-VIII-1951, per Josep M. Torras Humet i Joan Nubiola.
2. Via de les Galles (120 m, D*), 1a. asc.: 3-VIII-1997, per L. Castellana, J. M. Cases, M. Garriga i J. Marceló. Material: 4 pitons i joc de tascons per a les dues vies.

© Dibuix: Núria Ribot, 2002.

La Junta Directiva
del Centre Excursionista de Catalunya
desitja als seus socis i amics
un bon Nadal i un feliç any 2003.

NOTÍCIES

L'exposició «L'ànima de la muntanya»

Des del 4 de desembre de 2001 fins al 30 de juny de 2002, al Centre d'Informació Turística de la Generalitat de Catalunya, situat al Palau Robert de Barcelona, va estar oberta una exposició que portava per títol «L'ànima de la muntanya».

Com diu en el catàleg editat, els objectius d'aquesta exposició són fer un itinerari bàsic a través de la universalitat d'aquest concepte: la muntanya; és a dir, ens hem proposat fer, essencialment, un viatge a través dels seus significats fonamentals. Aturar-nos en la importància que ha tingut, i que continua tenint, la seva dimen-

sió física; però també reflexionar sobre la riquesa de matisos que ha presentat, al llarg de la història, la interacció entre l'home i el medi muntanyenc. Preguntar-nos, d'una manera particular, sobre els diferents vessants que ha pres, en els darrers dos-cents anys, el procés —individual i col·lectiu— de «descoberta» de la muntanya. I, finalment, plantejar-nos fins a quin punt perdura en el món actual —tecnificat i estandarditzat— allò que s'ha convingut a anomenar el seu misteri.

Aquests objectius que es proposaven els organitzadors crec que s'han aconseguit, apropant el concepte que de la muntanya ha tingut l'home al llarg dels anys i fins a l'actualitat, a més d'oferir elements per a la reflexió sobre l'ús que s'ha fet i es fa del medi muntanyenc, tant per part dels que hi viuen com dels que s'hi apropen periòdicament o esporàdicament.

Ha estat una exposició original que, almenys a Catalunya, no s'havia presentat mai, una magnífica aportació al coneixement de les nostres muntanyes en tots els sentits.

Cal dir que l'aportació del Centre Excursionista de Catalunya a aquesta mostra ha estat important, tant amb material dels nostres arxius com també per l'aportació i participació d'alguns socis.

Cal destacar la de Joan Tort i Donada, comissari de l'exposició; la de Francesc X. Gregori i Pons, que n'ha estat assessor; la d'Agustí Jolis i Felisart, col·laborador en el catàleg amb el text sobre la contribució de l'excursionisme en el coneixement de la muntanya; la d'Ernest Costa i Savoia, amb l'aportació d'imatges tant per a l'exposició com per al catàleg; com també la de Jordi Mir i d'altres excursionistes.

En el decurs dels set mesos que

durà l'exposició, s'organitzaren taules rodones i col·loquis en els quals es discutiren diversos aspectes de la relació de l'home amb la muntanya. Cal destacar la taula rodona celebrada el 19 de desembre de 2001 sobre el passat, el present i el futur de l'excursionisme, i la del 21 de març de 2002, en la qual es va parlar de les expedicions catalanes al sostre del món. Tant en l'una com en l'altra hi participaren un grup de socis del Centre.

En un país com el nostre, en què la muntanya ha estat decisiva en la història i ha contribuït decididament en la represa de la consciència nacional, aquesta exposició organitzada per la Generalitat de Catalunya de segur que ha contribuït a fomentar el coneixement en el sentit més ampli aquest medi, com també a fomentar l'autoestima dels ciutadans.

F. B.

El Centre Excursionista de Catalunya participa en el «Dia de la Muntanya Neta» amb una acció a Collserola

El passat diumenge 29 de setembre, amb motiu de l'Any Internacional de les Muntanyes, el Centre Excursionista de València, el Centre Excursionista d'Alcoi, el Centre Excursionista de Castelló, la Societat d'Amics de la Serra d'Espadà i el Centre Excursionista de Catalunya van organitzar conjuntament el «Dia de la Muntanya Neta». És la primera vegada que s'organitza una acció interassociativa d'aquestes característiques, amb la qual volem fer un toc d'atenció a la societat per les moltes agressions que pateix el nostre medi natural.

Creiem que des del món excursionista, com a pioner en la defensa de les nostres muntanyes, s'han de promoure accions per a reafirmar el nostre compromís amb la natura.

Els indrets on s'han fet accions de neteja són muntanyes de l'arc mediterrani. A la Cava Arquejada, pou de neu situat a la part alta de la serra de Mariola, molt a prop d'on el Centre Excursionista d'Alcoi té un refugi de muntanya. A les Penyes Aragoneses, a la serra d'Espadà, en el terme municipal d'Artana, comarca de la Plana Baixa. Al Gorgo, cim emblemàtic de la serra Calderona, situada al nord de la ciutat de València, entre els rius Túria i Palància. I a la vall de Sant Iscle de les Feixes, prop de can Fermí, terme municipal de

Cerdanyola del Vallès, a la serra de Collserola.

La Comissió de Protecció de la Natura del Centre Excursionista de Catalunya ha estat la responsable de l'acció de neteja a la serra de Collserola. El grup de socis ha recollit una gran quantitat de deixalles, una acció positiva vers aquesta serra tan propera a grans nuclis urbans, proximitat que la fa particularment vulnerable: la freqüentació dia a dia de milers de ciutadans és un motiu que posa en perill el seu ecosistema.

En finalitzar l'acció de neteja, prop de can Fermí, es va llegir un manifest on totes les entitats participants es refermaven en el compromís en defensa de les muntanyes.

Aquesta activitat ha rebut el suport de la Conselleria del Medi Ambient de la Comunitat Valenciana, el Comitè d'Accés a la Natura de la FEDME, els ajuntaments de Gátova, Marines i Olocau, la Caixa d'Estalvis del Mediterrani, i, en el cas de la serra de Collserola, del Consorci del Parc de Collserola.

Marc Martín i Francesc Beato

EL MANIFEST

Muntanyes del Mediterrani, un patrimoni a protegir

Declaració sobre la protecció i l'ús sostenible dels espais de muntanya, amb motiu de la celebració del Dia Internacional de la Muntanya Neta, 29 de setembre de 2002.

Les zones de muntanya d'Europa i de la Mediterrània formen un conjunt de realitats paisatgístiques rurals amb un patrimoni natural i cultural únic. La seva importància està reconeguda no sols per les funcions de reserva d'aigua, bio-

diversitat, fauna, paisatges, etc., sinó també per la seva consideració històrica com a espais oberts al temps de lleure, l'educació ambiental i a la pràctica d'esports de muntanya.

Les muntanyes del Mediterrani pateixen des de fa dècades una forta degradació, provocada per una inadequada ordenació del territori, acompanyada d'actuacions poc respectuoses amb el medi ambient, com els accessos indiscriminats als cims i llocs més fràgils, construccions il·legals, abocadors incontrolats, sobreexplotació d'aqüífers i dotació d'infraestructures turístiques desmesurades, entre altres.

Aquestes zones de muntanya representen la tercera part de la superfície de la UE i necessiten urgentment

© Fotografies: Marc Martín, 2002.

Un grup de socis que participaren en la campanya «Dia de la Muntanya Neta» abans d'iniciar la feina de recollida de deixalles a la serra de Collserola.

accions per a la seva conservació i per a millorar la qualitat de vida de la població local, mitjançant una planificació del desenvolupament econòmic i social.

Treballar per resoldre aquesta problemàtica significa en molts casos la salvació dels espais de muntanya com a espai de vida, amb l'objectiu de fer compatible la protecció amb un ús social i esportiu de contacte amb la natura.

Amb motiu de l'Any Internacional de les Muntanyes, els Centres Excursionistes de Catalunya, València, Castelló i Alcoi organitzem enguany una acció conjunta de sensibilització per a denunciar els problemes que pateixen les muntanyes de la Mediterrània, resumits en aquest Manifest:

1. Les zones de muntanya de l'Europa mediterrània formen un conjunt de realitats paisatgístiques rurals portadores d'un patrimoni cultural configurat per milers de persones, que representen un valor únic i indivisible.
2. El manteniment d'aquests espais de muntanya beneficia tothom, i especialment la població local; caldrà, doncs, ajudar des de les institucions al seu desenvolupament sostenible, responsable amb el seu entorn i respectuós amb els usos tradicionals.
3. El col·lectiu muntanyenc —organitzat en entitats excursionistes— ha contribuït a difondre el coneixement de les muntanyes i els seus valors naturals, i també a denunciar les condicions d'aïllament i degradació de moltes comunitats de muntanya. La des-

coberta de les muntanyes mediterrànies per part de les entitats excursionistes ha permès revalorar els territoris de muntanya oblidats per l'administració, sempre amb l'objectiu de potenciar la convivència entre la vida i cultura dels habitants i la pràctica del muntanyisme.

4. El moviment excursionista ha impulsat des de fa més d'un segle la conservació de molts espais de muntanya que han patit i pateixen encara accions especulatives i de degradació del territori a través de models de desenvolupament turístic i econòmic incoherents amb el medi.
5. Que per a protegir aquests espais de muntanya és necessari tenir en compte els problemes de la vida local, recuperar el paisatge com a patrimoni cultural i defensar les muntanyes de la invasió d'infraestructures i accessos indiscriminats.
6. Que Europa necessita un ús equilibrat dels seus espais (regions de muntanya i centres d'alta densitat d'habitants), fent possible la supervivència de les comunitats de muntanya, la protecció de l'entorn i l'atenció a les demandes d'oci i descoberta dels visitants.
7. Que les administracions han de promoure com a estratègia de desenvolupament dels territoris de muntanya, una limitació a la creació de noves infraestructures, donant suport a iniciatives d'ús propi de les energies, abstenint-se de deixar ferides irreversibles als paratges i comproment-se amb un paisatge que fugi de la contaminació i el creixement desmesurat.

8. Que els associats a entitats excursionistes reivindicuem l'ús responsable de la muntanya per a preservar el patrimoni cultural i natural, convençuts que la nostra activitat excursionista, com a esport i cultura, és compatible amb la conservació de la natura i que pot ajudar al desenvolupament sostenible dels espais de muntanya.
9. Que, amb motiu de l'Any Internacional de les Muntanyes declarat per l'ONU, demanem a les administracions públiques amb competència sobre aquests territoris una major sensibilitat respecte de la problemàtica de les muntanyes de la Mediterrània i un suport clar als plantejaments recollits en aquesta Declaració i altres de similars que han fet públiques la UIAA (Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme) i les Federacions de Muntanya d'Europa.
10. Que el moviment excursionista col·labora des de fa dècades en la protecció dels espais de muntanya, i ara més que mai desitja col·laborar en les polítiques de conservació i desenvolupament de les muntanyes, participant en les tasques d'ordenació i ús d'uns territoris fràgils.

Tots som responsables de transmetre per al futur un paisatge viu, agrest i protegit. Un paisatge de muntanyes lliures per a homes i dones lliures. Els excursionistes, gestors, visitants i ciutadans d'arreu, haurien d'assumir aquest compromís amb la natura.

En l'Any Internacional de les Muntanyes, a la Mediterrània i al món, les muntanyes són patrimoni de la humanitat, i per això cal defensar-les i conèixer-les per a garantir la seva supervivència.

Aquest manifest ha estat signat pel Centre Excursionista de València, Centre Excursionista d'Alcoi, Centre Excursionista de Castelló, Societat d'Amics de la Serra d'Espadà i Centre Excursionista de Catalunya.

2002, Any Internacional de les Muntanyes

La I Fira del Llibre de Muntanya al Collsacabra

Els passats 5 i 6 d'octubre va tenir lloc a Tavertet, la primera Fira del Llibre de Muntanya, organitzada pels Amics dels Cingles de Collsacabra,

Un aspecte de l'estand del Centre a la I Fira del Llibre de Muntanya al Collsacabra.

el Centre Excursionista Esquirol i el Servei de Promoció Econòmica del Collsacabra, amb la col·laboració d'una llarga llista d'entitats comarcals i excursionistes, com el Club Excursionista de Gràcia, la Unió Excursionista de Catalunya, la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya i el Centre Excursionista de Catalunya.

L'organització de la Fira fou tot un repte per als seus responsables, però l'èxit assolit ha estat realment important, amb la presència d'entitats excursionistes, llibreries especialitzades, editorials, llibreters de vell, representants del món dels mitjans audiovisuals i multimèdia.

A l'entorn de la Fira, al llarg del cap de setmana s'organitzaren un seguit d'activitats paral·leles, com taules rodones, presentació de novetats editorials, conferències, activitats lúdiques com caminades guiades, rocòdrom, globus captiu, demostració d'un rescat a muntanya per part dels bombers de la Generalitat i un mercat de productes artesanals.

Les activitats tingueren el seu punt inicial amb el parlament de Joan Triadú, president d'honor de la Fira. Al llarg dels dos dies es van fer quatre taules rodones, en les quals es debateren els temes següents: «El llibre de muntanya en la Catalunya d'avui», «Muntanya i comunicació», «La muntanya: parc temàtic o entorn sostenible?», i «La muntanya i els valors educatius». Les conferències: «Jacint Verdaguer, Artur Osona i Juli Serra: tres visions de les Guàrdies», «Estat del medi ambient al Collsacabra» i «Diversitat de les cuines de Catalunya: la muntanya». Tant en les taules rodones com en els col·loquis i les conferències, hi participaren destacats membres del món excursionista i alpinista, com també de l'àmbit universitari i periodístic.

El Centre Excursionista de Catalunya hi tingué un paper destacat, ja que un dels principals organitzadors ha estat el nostre consoci Ernest Gutiérrez, amb la col·laboració d'altres socis. Des dels moments inicials, la nostra entitat hi ha estat present com a col·laboradora, i al llarg dels dos dies de la Fira la nostra presència fou evident, amb un estand on es presentaven les nostres novetats en publicacions.

L'assistència de públic en tots els actes fou massiva, tant d'excursionistes i alpinistes interessats en les novetats editorials, com de residents a les comarques de l'entorn.

Han donat suport a aquesta pri-

mera Fira del Llibre de Muntanya del Collsacabra la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Santa Maria de Corcó - l'Esquirol, el de Rupit i Pruit i el de Tavertet.

Felicitem els organitzadors d'aquesta Fira del Llibre de Muntanya al Collsacabra i els animem a tirar endavant en properes edicions. Des del Centre Excursionista de Catalunya seguirem donant suport a la vostra iniciativa.

F. B.

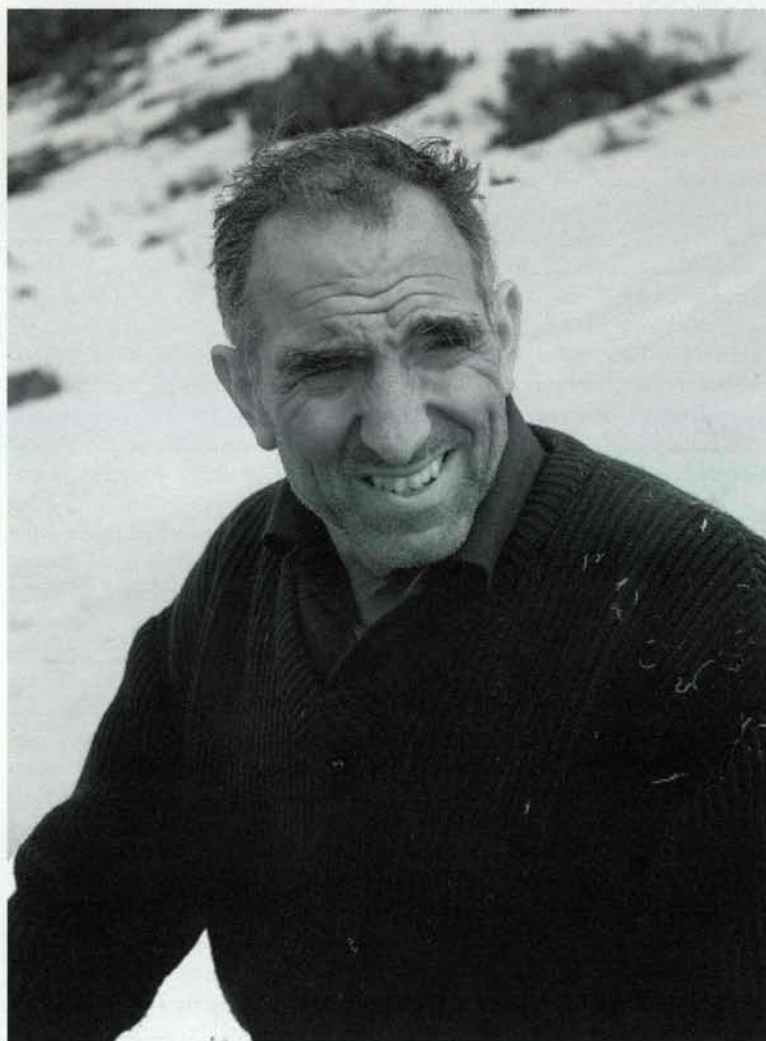
RECORDANÇA

Joan Cardona i Peitx

Coneixia en Cardona des de feia molts anys. Malgrat la diferència d'edat —quinze anys quan s'és jove és molta diferència—, en Joan m'acceptà com a company d'excursions. Amb ell, sols o bé amb altres amics —no oblidaré mai les memorables sortides de Setmana Santa amb la

colla de veterans, els elefants blancs del Centre, pels volts dels anys seixanta—, vaig compartir hores intenses de gaudi muntanyenc, en especial en sortides hivernenques. Això em permeté conèixer un bon xic la manera de ser d'en Joan, un home íntegre, honrat i d'una solidesa moral a tota prova. Amb una delicada tolerància amb les maneres de fer dels que coneixia i estimava, embolcallada amb una punta de fina ironia. Estimava la muntanya amb profunditat, intensament, però sense el més mínim afany de protagonisme. Era el seu terreny particular de llibertat.

Soci del Centre des de l'any 1940, Joan Cardona i Peitx fou un actiu muntanyenc, un muntanyenc de cor i sentiments, amb notables ascensions de dificultat pels Alps i els Pirineus en els seus anys de joventut, i una continuada activitat al llarg de l'any quan arribà a la maduresa. No defugí, quan les circumstàncies ho demanaven, de col·laborar en les tasques socials del Centre. Així, el veiem formant part de la Comissió de Refugis, en els difícils temps de la postguerra i com a

Joan Cardona en una fotografia feta a la Vall Ferrera, l'any 1963, en el transcurs d'una travessia d'esquí de muntanya.

element destacat en la constitució i les primeres actuacions de la Germandat de Sant Bernat, creada per a portar ajuda i socors als accidentats a muntanya.

El seu esperit sensible deixà mostra del seu saber literari en les pàgines de la nostra revista MUNTANYA i en les del seu petit llibre de contes de muntanya *L'ós blanc*.

Ens deixà el passat 20 d'agost.

Amic Joan, els que et coneguérem i t'apreciàvem et trobarem a faltar.

A la seva vídua i fills, el testimoni del nostre condol.

J. M. Sala i Albareda

Juan Buyse Vankeirsbilck

Joan Buyse, soci del Centre des de l'any 1972, morí a finals del passat mes de juny. Belga d'origen, però nacionalitzat espanyol, fixà la seva residència al bell poblet de Siurana.

Fent muntanya, s'enamorà del Pirineu, que recorregué al llarg i ample, fixant-se d'una manera especial en els cims de més de tres mil metres. Això el portà a la idea d'establir una llista exhaustiva de tots els cims d'aquesta altitud. A aquest efecte, formà un equip de muntanyencs dels dos cantons de la frontera, que, sota la seva direcció i examinant tota la cartografia existent i amb l'experiència de cada un dels col·laboradors, fixà la llista de cims de tres mil metres al Pirineu, llista que, després d'alguna correcció, fou adoptada per la UIAA com a oficial. Però, no content amb aquesta feina, donà forma a un llibre, en el qual, a més de detallar per zones els cims de tres mil metres, en diferents capítols es dona notícia de la geologia, botànica, fauna, aspectes històrics o de la manera de preparar les ascensions tant a l'estiu com a l'hivern, capítols escrits pels diferents col·laboradors. Avala l'èxit d'aquest llibre, *Los tres mil del Pirineo*, les cinc edicions en castellà i una en francès.

Una obra d'aquesta mena pot generar diversitat d'opinions, però mai deduir-se que s'obra d'una manera arbitrària o personalista. En aquest aspecte, de l'honestat i l'apassionada entrega de Joan Buyse, coordinant i carregant-se la major part de la feina per veure publicat el llibre, crec que en podem donar testimoni els que tinguérem el goig de formar part de l'equip dels tres mil metres.

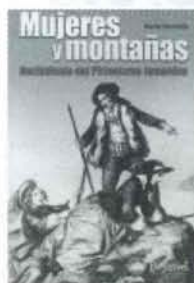
Reposi en pau l'amic Buyse, i el

nostre condol a la seva esposa i col·laboradora Anita.

J. M. Sala i Albareda

LLIBRES & MAPES

Mujeres y montañas

Marta Iturralde,
190 pàgs.

Cuentos de las montañas de cuento

Rosa Fernández Arroyo, 168 pàgs., Desnivel Ediciones, Madrid, maig 2002.

Aquests són els dos llibres de narracions

guanyadors *ex aequo* del premi Desnivel de Literatura 2002. Les autores són dues dones vinculades a la muntanya des de molt joves i practicants experimentades d'escalada, esquí i altres activitats muntanyenques.

Mujeres y montañas ens parla del naixement del pirineisme femení amb les pioneres del segle XIX en el Pirineu, oferint-nos uns atractius contes de muntanya que, testimonien el desig d'autosuperació de les primeres dones que es van atrevir a desafiar els prejudicis de la seva època. El llibre conté set narracions, situades entre 1792 i 1858, que evocuen fets i experiències, a vegades d'un gran dramatisme, viscuts per aquelles dones.

Cuentos de las montañas de cuento és un conjunt d'onze boniques narracions de vivències de les altures i el coneixement de la muntanya i l'interès per la seva conservació

(l'autora s'ha dedicat als problemes ambientals de les muntanyes i la seva preservació), precedides d'un pròleg d'Eduardo Martínez de Pisón.

En fi, són dos llibres de muntanya ben escrits per unes dones que assoleixen un notable i original nivell literari.

J. Bordons

El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme

Guies Catalunya romànica comarcals. Direcció: Antoni Pladevall. Editorial Pòrtic. Barcelona 2002. 192 pàgs., il·l.

El Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta, el Matarranya

Guies Catalunya romànica comarcals. Direcció: Antoni Pladevall. Editorial Pòrtic. Barcelona 2002. 160 pàgs., il·l.

Aquests dos volums clouen la col·lecció de «Guies Comarcals de la Catalunya Romànica» que l'Editorial Pòrtic va iniciar l'any 1999, feta amb la col·laboració del Centre Excursionista de Catalunya, aprofitant la monumental obra *Catalunya Romànica* d'Enciclopèdia Catalana. És una col·lecció de llibres manuals pensada per a facilitar a tothom la visita de tots els edificis romànics de Catalunya.

En el primer dels dos volums sobresurten el bell conjunt del monestir de Sant Pau del Camp, que va ser construït als afores de la ciutat de Barcelona, i el de Sant Ponç de Corbera, presumptament fundat pels senyors de Cervelló a mitjan segle XI, que ha estat objecte de diverses campanyes de consolidació i restauració, i actualment presenta un bonic aspecte.

En el segon volum només s'hi tro-

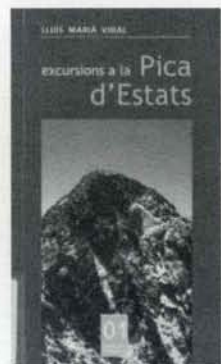
ben edificis del final del romànic, ja que aquestes terres foren de les últimes a ser conquerides. L'element més destacable potser és la portalada de l'església de l'Assumpció de Gandesa, bellament esculpida a l'estil de l'Escola de Lleida (segle XIII), equiparable a la portalada de Santa Maria d'Agramunt.

Aquest darrer volum es completa amb els museus principals de Catalunya amb elements d'art romànic i, com els altres de la col·lecció, està profusament il·lustrat amb fotografies en color de gran qualitat, plantes de molts edificis, mapes i un glossari visual.

En conjunt, aquesta col·lecció que ara s'ha completat és una obra altament pràctica i de gran utilitat per al coneixement dels monuments que constitueixen el ric patrimoni romànic que es troba a Catalunya.

J. Bordons

Excursions a la pica d'Estats

Lluís Maria Vidal.
Cossetània edicions. Valls 2002, 84 pàgs., il·l.

Edicions Cossetània enceta una nova col·lecció anomenada «Pioners» que es

proposa anar publicant textos antics de l'excursionisme català poc coneguts o exhaurits, amb motiu de la celebració dels 125 anys de la fundació de l'ACEC, precursora del Centre Excursionista de Catalunya.

La bibliografia produïda durant aquest temps ha estat molt abundant, rica i variada, i val la pena de recuperar textos de temps històrics per a ser llegits avui. El primer que s'ha escollit és aquest de Lluís Maria Vidal i Carreras, que fou un dels grans geòlegs de l'època. Per la seva feina havia recorregut tot Catalunya i va conèixer molt bé els Pirineus i, com a president del Centre Excursionista de Catalunya, impulsà els estudis de geografia i l'excursionisme científic.

En aquest cas es tracta d'una excursió a la pica d'Estats, l'agost de 1895, pel costat francès, i dos intents per a fer-ho des de la vall Ferrera

l'any següent. També inclou una darrera excursió a la Vall d'Aran que arriba fins al Canigó. Són unes excursions explicades amb abundants detalls d'interès que no es troben habitualment en la majoria de llibres d'itineraris actuals i que tenen el valor afegit de reflectir situacions i indrets que han sofert grans transformacions des que van ser contemplats per aquest autor i eminent personatge.

J. Bordons

El Garraf en BTT

Joan Tutusaus.
Cossetània edicions. Valls 2002, 120 pàgs., il·l.

Per la Franja en BTT

Josep Insa.
Cossetània edicions. Valls 2002, 144 pàgs., il·l.

Hem rebut per a la nostra biblioteca aquests nous llibres de la col·lecció «Azimut» amb itineraris per a fer en BTT.

El primer presenta quinze recorreguts pel vessant oriental del massís de Garraf i cinc més per la part occidental, que transcorren entre Cubelles, Sitges, Castelldefels-Gavà, Begues-Olesa de Bonesvalls i Oliveïlla, per paisatges rocallosos, feréstecs i espectaculars.

El segon llibre ofereix un itinerari per etapes que va de la Mediterrània fins a l'Aneto, que es pot fer en BTT, recorrent les comarques del Baix Maestrat, Matarranya, Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça, amb un final a peu des del refugi de la Renclusa fins al cim de l'Aneto.

Aquests llibres d'itineraris, que han arribat al número 28, com tots els de la col·lecció, s'il·lustren amb

fotografies en blanc i negre, mapes orientatius i perfils dels itineraris i, tant per la claredat de la impressió com per la mida, resulten eminentment pràctics i fàcils de seguir.

J. Bordons

Baix Empordà. Mapes topogràfics

Editorial Piolet. Barcelona 2001.

Hem rebut per a la biblioteca del Centre dos magnífics mapes a tot color, a escala 1:30.000 i amb corbes de nivell cada deu metres, editats per l'Editorial Piolet.

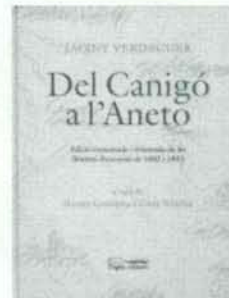
Aquests mapes obeeixen a un pla de dinamització turística que ha comptat amb l'ajuda del Consell Comarcal del Baix Empordà, la Generalitat de Catalunya i el Ministeri d'Economia.

Els dos mapes (nord i sud), a més del seu elevat interès cartogràfic, ofereixen una particular atenció als camins: des dels senders locals als de GR i PR i els petits corriols, subministrant així una eina de gran utilitat als que volen recórrer a peu la comarca. A la vegada assenyalen amb nombrosos símbols tot el que s'hi pot trobar i mereix una atenció especial.

La qualitat del paper i la nitidesa de la impressió fan d'aquests mapes un bon instrument per a recórrer aquesta bella comarca.

J. Bordons

Del Canigó a l'Aneto

Jacint Verdaguer.
Edició comentada i il·lustrada de les llibretes d'excursions de 1882 i 1883, a cura de Narcís Garolera i

Curt Wittlin. Pagès Editorial, Lleida 2002, 195 pàgs., il·l.

Aquest llibre és una excel·lent aportació a la commemoració del centenari de la mort del qui va ser

consoci nostre Jacint Verdaguer i una eina indispensable per al coneixement de la seva activitat excursionista.

El professor suís Curt Wittlin, resident actualment al Canadà i estudiós de la literatura medieval catalana, ha seleccionat els escrits excursionistes de Verdaguer, especialment les anotacions que va fer als tres quaderns d'excursions dels anys 1882 i 1883, en què va recórrer el Pirineu català, des del Canigó fins a la Maladeta.

Per a facilitar-ne la comprensió, els textos originals de Verdaguer han estat transcrits en ortografia actualitzada, segons la versió de Narcís Garolera, autor de diversos estudis i edicions crítiques de l'obra de Verdaguer.

El professor Curt Wittlin, gran caminador i alpinista, ha resseguit a peu els itineraris de Verdaguer. Amb els seus comentaris ens en dona la seva visió personal, amantada sovint amb fina ironia, com a contrapunt de les anotacions dels quaderns d'excursions, que complementa amb textos de cartes o altres versions de Verdaguer mateix, com la de l'«Excursió a les Valls de l'Alt Pallars» que el 7 de març de 1884 llegí personalment a la sala d'actes de la nostra seu social del carrer del Paradís, i també fragments del poema *Canigó*.

El llibre, bellament editat, està il·lustrat amb vuit magnífics dibuixos del nostre consoci Jordi Solà, així com amb gravats de Gustave Doré i dibuixos de flors, que fan costat a una veritable primícia: els croquis de muntanyes que Verdaguer dibuixà a les seves llibretes d'excursions per a situar-hi els topònims que anava recollint. En total s'han reproduït al llibre una vintena de croquis, gairebé tots inèdits, que els autors ens brinden gentilment incitant-nos a completar la publicació dels que resten encara inèdits.

Tal com Narcís Garolera fa notar en la Introducció, malgrat que el text verdaguerià s'ha mantingut exacte, la seva ordenació en itineraris concrets, les il·lustracions i els comentaris personals del professor Curt Wittlin li donen una actualitat i un interès nou, tant per als excursionistes com per als llegidors i admiradors de l'obra de Jacint Verdaguer.

Francesc Olivé

BIBLIOGRAFIA RECENT D'INTERÈS EXCURSIONISTA

a cura de Martí Puras i Rexach i amb la col·laboració de Llibreria Quera

Guies itineràries

El Pallars Jussà a peu. Jordi Creus i Josep R. Casa. Col·lecció «Azimut», 30. Editorial Cossetània.

Excursiones en el macizo de Peñalara. Domingo Pliego. «Guías Excursionistas», 4. Editorial Desnivel.

GR 23. Litera Alta. Conté cinc mapes. Editorial Prames.

Excursiones por la sierra y cañones de Guara. Juanjo Ayuso. Editorial Desnivel.

Parque Nacional de las Batuecas y Sierra de Francia. Tomás Santamaría y Begoña Tens. Col·lecció «El Senderista», 19.

Las Sierras de Alcaraz y Segura. Ángel Nacle García. Col·lecció «El Senderista», 17.

Sanabria. L. López y Miguel A. Ace-ro. Col·lecció «El Senderista», 18.

A peu per la Gavarra marítima. Ricard Teixidor. Col·lecció «Azimut», 29. Editorial Cossetània.

Guia Valle de Benasque. Rafael Vilaller. Editorial Barrabés.

Ordesa. Fernando Carmena. Editorial Pirineo.

Parc Natural Cadí-Moixeró. Itineraris, núm. 3. Editorial El Farell.

Itinerarios por el Bajo Cinca. David Badia. Editorial Prames.

Topo-Guide GR 10 i GR 36. Ariège et Pyrénées Orientales. Grandes Randonnées.

Rutes per a l'estiu i la tardor. 20 itineraris a peu. Josep Nuet. «Descobrir», 7. Edícola-62.

Las 100 montañas más guapas de Asturias. Ángel Fernández Castega. Editorial Trea.

Aguilles Rouges / Mont Blanc. 300 randonnées a pied et à ski. Didier Richard. Conté un mapa 1: 50.000.

Por la cordillera Cantábrica. Robin Walker. Editorial Trea.

Cartografia

Mapa-guia E 25 Moixeró - la Tosa. 1: 25.000. Editorial Alpina.

Mapa-guia E 25 Serra de Cadí - Pedraforca. 1: 25.000. Editorial Alpina.

Mapa-guia E 25 Montgrony. 1: 25.000. Editorial Alpina.

Mapa-guia E 25 Pica d'Estats - Mont-roig. 1: 25.000. Editorial Alpina i Geo Estel.

Mapa *Jungfrau Region*. 1:25.000. Núm. 2520. Landes Karte der Schweiz.

Mapa *Valle de Tena - Tendeñera*. 1: 40.000. Editorial Alpina.

Mapa *El Port*. 1: 30.000. Editorial Piolet.

Barranquisme

60 descens d'engorjats de Lleida. Eduardo Gómez i Laura Tejero.

Monografies

Refugios de montaña y hospederías en Aragón. Editorial Prames.

La casa rural a Catalunya. Marc A. Vila i Montserrat Sagarra. Edicions 62.

Escalada

A tota cresta. 30 crestes del Pirineu. M. Borrell i E. Faura. Col·lecció «Azimut», 32. Editorial Cossetània.

Las 100 mejores escaladas de la zona centro. Pablo Aguado i David Gómez. Editorial Barrabés.

Bicicleta de muntanya

El Port (I). 20 rutes de BTT. Néstor Biosca. Editorial Piolet.

Natura

Vegetació dels Països Catalans. Oriol de Bolòs i Capdevila. Col·lecció «Gaia», 8. Editorial Aster.

Guía de las orquídeas de España y Europa. Pierre Delforge. Lynx Editorial.

Guía dels mamífers terrestres de Catalunya. Marta Vigo. Editorial Pòrtic.

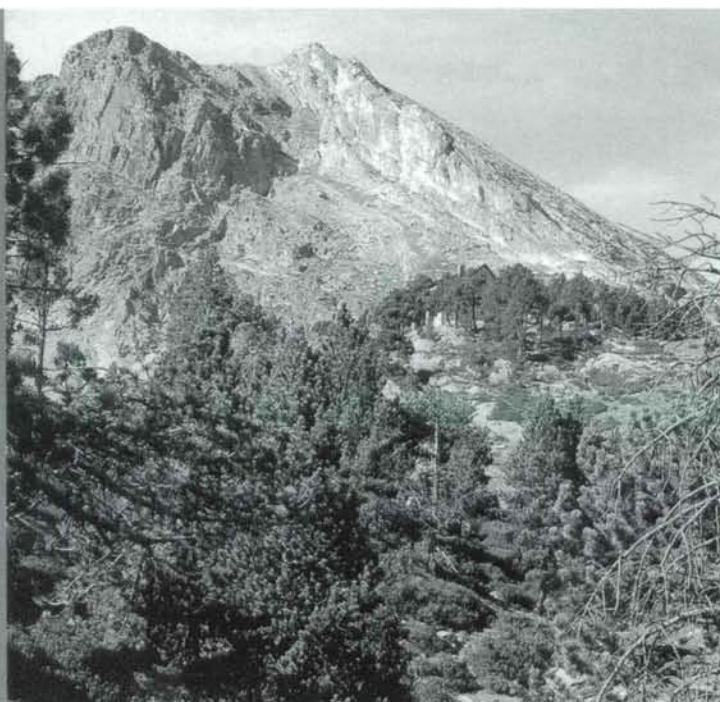
Flora del Garraf. Pere Bayé i Ollé. Núm. 2. Editorial Puig l'Aguila.

Plantes medicinals del Pirineu català. A. Angelet / J. Muntané / M. Parada / J. Vallès. Núm. 4. Editorial El Farell.

Etnografia i folklore

Herbes, remeis i creences de la Cerdanya. 2ª Edició. J. Muntané Bartra. Institut d'Estudis Cerdans.

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ULLDETER

EXCURSIONS I TRAVESSIES DES DEL REFUGI

JOSEP NUET I BADIA

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Aquestes dues guies enriqueixen el coneixement que es té d'uns territoris amb una llarga tradició excursionista. La vall de Núria i el massís del Canigó esdevenen a l'hivern paratges curulls de neus verges que faran fruir tot muntanyenc desitjós d'aventurar-se a recorre'ls amb esquís. De la mà de dos bons coneixedors del terreny, anireu descobrint, mentre obriu traça, un món de possibilitats: els refugis, alguns força nous; recorreguts inèdits; travessies que no oblidareu; amanit tot amb unes bones dosis d'informació sobre l'anàlisi de la neu i el risc d'allaus. Tot plegat forma una eina valuosa que permetrà planificar amb antelació les vostres sortides d'una manera més segura i eficaç.

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

LA VALL DE NÚRIA

BALANDRAU-TAGA-PUIGLLANÇADA
(EXCURSIONS AMB ESQUÍS)

MANEL BROCH I GUIMERÀ
FRANCESC XAVIER GREGORI I PONS

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

MIDA NATURAL

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

EL MASSÍS DEL CANIGÓ

CARANÇÀ-MENTET-COSTABONA
(EXCURSIONS AMB ESQUÍS)

MANEL BROCH I GUIMERÀ
FRANCESC XAVIER GREGORI I PONS

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

NOVETAT

**Les
trobareu
a les
llibreries
del ram.**

